Vícerozměrné statistické metody

Smysl a cíle vícerozměrné analýzy dat a modelování, vztah jednorozměrných a vícerozměrných statistických metod

Jiří Jarkovský, Simona Littnerová, Eva Koriťáková

Průběh výuky

- přednášky doplněné o praktické cvičení v SW

- Obsahem předmětu je přehled a úvod do praktické aplikace vícerozměrných statistických metod:
  - Shluková analýza
  - Ordinační metody
  - Základy vícerozměrné diskriminace

- Předpoklady ukončení
  - Účast na cvičení (jedna absence povolena)
  - průběžné odpovědníky v IS.MUNI
  - písemná závěrečná zkouška (požadováno dosažení alespoň 50% bodů)

Plán přednášek

18.9. Odpadá

25.9. Smysl a cíle vícerozměrné analýzy dat a modelování, vztah jednorozměrných a vícerozměrných statistických metod

2.10. Vícerozměrné statistické rozdělení a testy, operace s vektory a maticemi + Podobnosti a vzdálenosti ve vícerozměrném prostoru, asociační matice I

9.10. Cvičení – opakování jednorozměrné analýzy dat

16.10. Cvičení – asociační matice + shluková analýza

23.10. Podobnosti a vzdálenosti ve vícerozměrném prostoru, asociační matice II + Shluková analýza – hierarchická, nehierarchická + Identifikace optimálního počtu shluků

30.10. Ordinační analýzy – principy redukce dimenzionality - PCA+FA, Ordinační analýzy – CA, DCA + MDS

6.11. Ordinační analýza – vztah ordinačních prostorů (RDA, CCA, co-inertia, pouze přehled) + Diskriminační analýza

13.11. Cvičení - PCA

20.11. Cvičení – CA, DCA, CCA + diskriminační analýza

27.11. Rezerva

4.12. Opakovací přednáška

11.12. Předtermín

Vícerozměrné statistické metody

Smysl a cíle vícerozměrné analýzy dat

Význam a cíle vícerozměrné analýzy dat

- většina dat pořízených při výzkumu jsou data vícerozměrná – chceme zjistit celou řadu vlastností daných subjektů či objektů

PROMĚNNÉ (VLASTNOSTI)

SUBJEKTY	ID	Pohlaví	Věk	Váha	MMSE skóre	Objem hipokampu	…
	1	muž	84	85,5	29	7030	
	2	žena	25	62,0	28	6984	
	…						

- zpravidla nestačí analyzovat každou proměnnou zvlášť – pro úplné pochopení vztahů většinou potřeba analyzovat proměnné současně

→ použití VÍCEROZMĚRNÝCH METOD

Význam a cíle vícerozměrné analýzy dat II

- vícerozměrné metody umožňují:
  - znázornit a popsat vícerozměrná data
  - zjišťovat vztahy mezi jednotlivými proměnnými a mezi subjekty (resp. objekty)

- mnoho způsobů dělení vícerozměrných metod do skupin – např. dělení podle cíle, kterého chceme vícerozměrnou analýzou dosáhnout:

1. Testování hypotéz o vícerozměrných datech
2. Vytvoření shluků subjektů, objektů nebo proměnných
3. Redukce vícerozměrných dat
4. Klasifikace subjektů či objektů

Cíle vícerozměrné analýzy dat

1. Testování hypotéz o vícerozměrných datech

Příklady:

- ověření, zda má vliv pohlaví a typ léku na počet uzdravených pacientů s daným onemocněním
- výzkum vztahu typu onemocnění na objem hipokampu, amygdaly a mozkových komor
- zjištění, zda je rozdílná spotřeba elektrické energie ve městech a na vesnicích během týdne a o víkendu

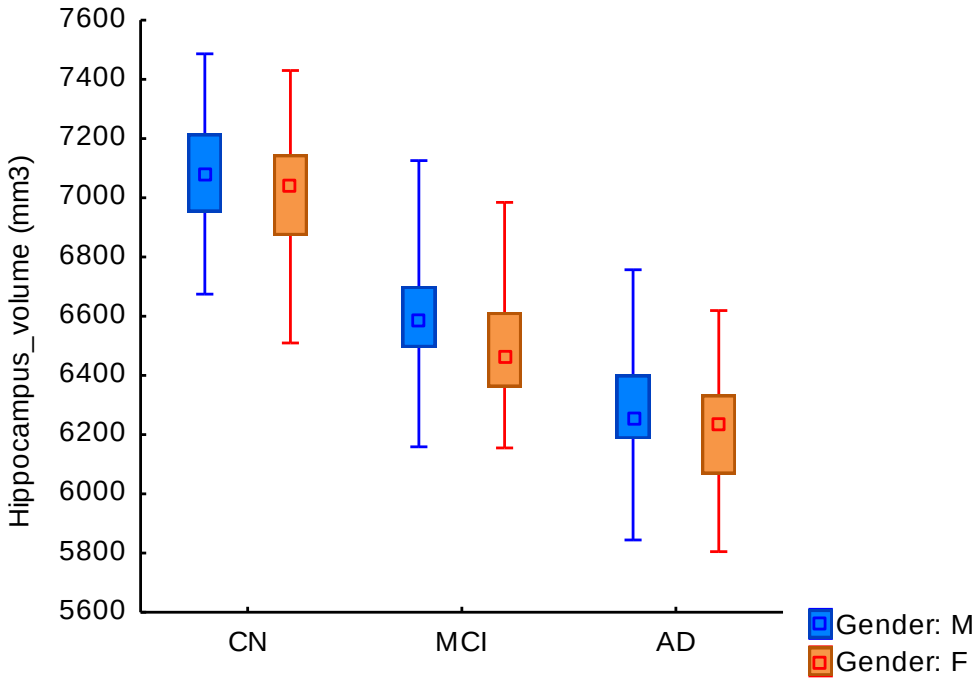

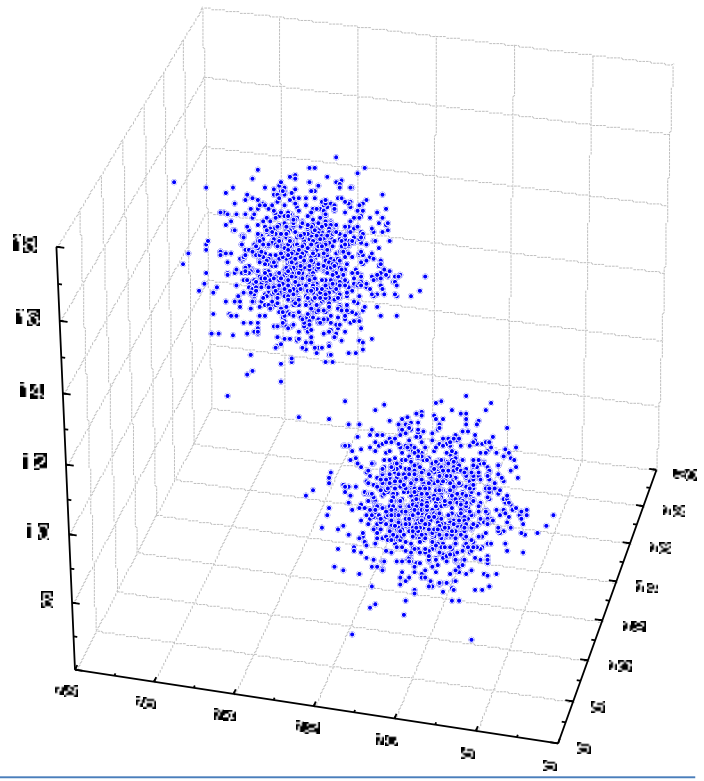

Cíle vícerozměrné analýzy dat

2. Vytvoření shluků subjektů, objektů nebo proměnných

Příklady:

- vytvoření skupin diagnóz onemocnění s podobnými léčebnými náklady
- vytvoření skupin lokalit podle výskytu určitých druhů rostlin a živočichů
- vytvoření skupin genů a subjektů na základě dat genové exprese
- vytvoření skupin subjektů se schizofrenií podle kognitivních skóre a neurologických parametrů

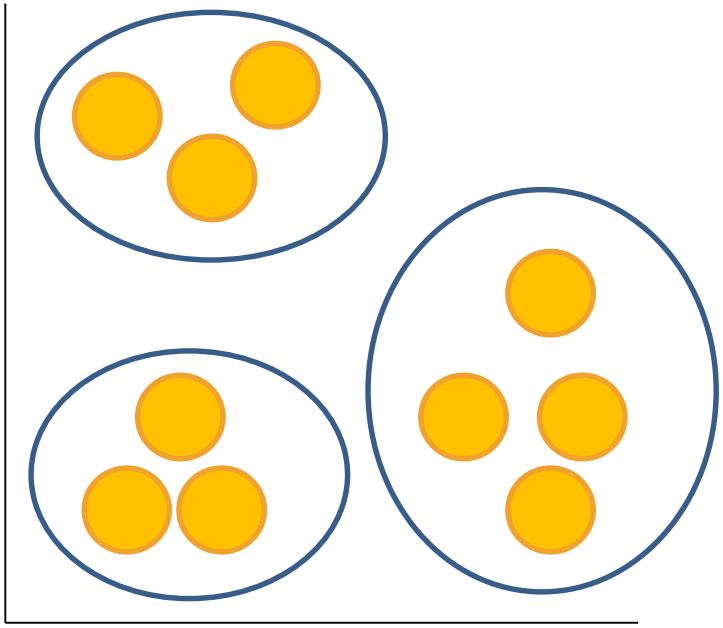

Cíle vícerozměrné analýzy dat

3. Redukce vícerozměrných dat

Příklady:

- vytvoření souhrnného skóre odpovědi pacientů na radioterapii z původních několika proměnných
- vytvoření menšího počtu nových proměnných z původních dat, které nám umožní znázornit vícerozměrná data ve 2-D či 3-D grafech
- výběr oblastí mozku, které nejvíce odlišují pacienty s neuropsychiatrickým onemocněním od zdravých subjektů

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
1	ID	Group	Gender	Age	MMSE	Hippocampus_	Amygdala_	Thalamus_	Pallidum_	Putamen_	Nucl_caud_
2	101	1	M	84	28	6996	2725	12800	3914	11227	3528
3	102	1	F	76	29	7187	2916	12277	3606	11236	3773
4	103	1	M	79	30	7030	2835	12906	3638	11430	4294
5	104	1	F	89	30	7263	2919	12432	3678	11018	3585
6	105	1	F	71	30	6867	2887	12383	3689	11304	3723
7	106	1	F	70	30	7331	3081	12415	3553	11372	3969
8	107	1	F	88	30	6705	2823	12575	4150	11303	2886
9	108	1	F	86	28	6586	2860	12454	3945	11328	3741
10	109	1	F	84	29	7036	3017	12361	3827	11382	3737

Cíle vícerozměrné analýzy dat

4. Klasifikace subjektů či objektů

Příklady:

- zjištění (diagnostika) schizofrenie na základě kognitivních testů
- rozhodnutí, zda banka poskytne či neposkytne hypotéku danému subjektu na základě jeho příjmů, rodinné situace atd.
- diagnostika demence (tzn. zařazení nového subjektu do skupiny pacientů či kontrol) podle obrázku mozku

Zdravé subjekty

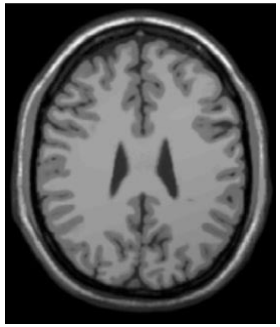

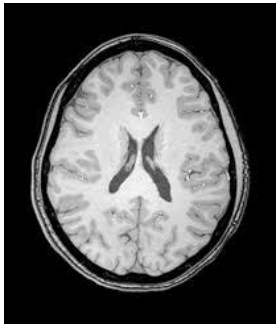

Pacienti

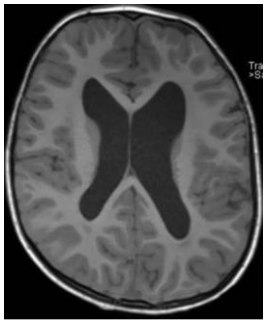

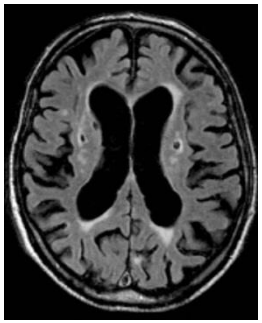

Nový subjekt

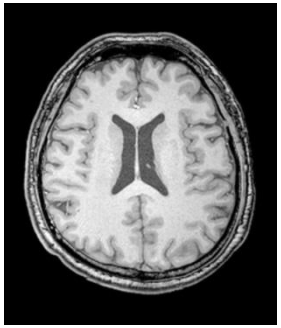

Pacient? x Zdravý?

Cíle vícerozměrné analýzy dat - doplnění

- Každý objekt reálného světa můžeme popsat jeho pozicí v mnohorozměrném prostoru, v extrémním případě jde až o desetitisíce, statisíce či miliony dimenzí
- Více než 3D prostor je pro nás vizuálně neuchopitelný a hledání vztahů ve více než 3 dimenzích je problematické
- Vícerozměrná analýza se tento problém snaží řešit různými přístupy:
  - Redukce dimenzionality dat „sloučením“ korelovaných proměnných do menšího počtu „faktorových“ proměnných
  - Identifikace shluků objektů ve vícerozměrném prostoru a následná redukce vícedimenzionálního problému kategorizací objektů do zjištěných shluků

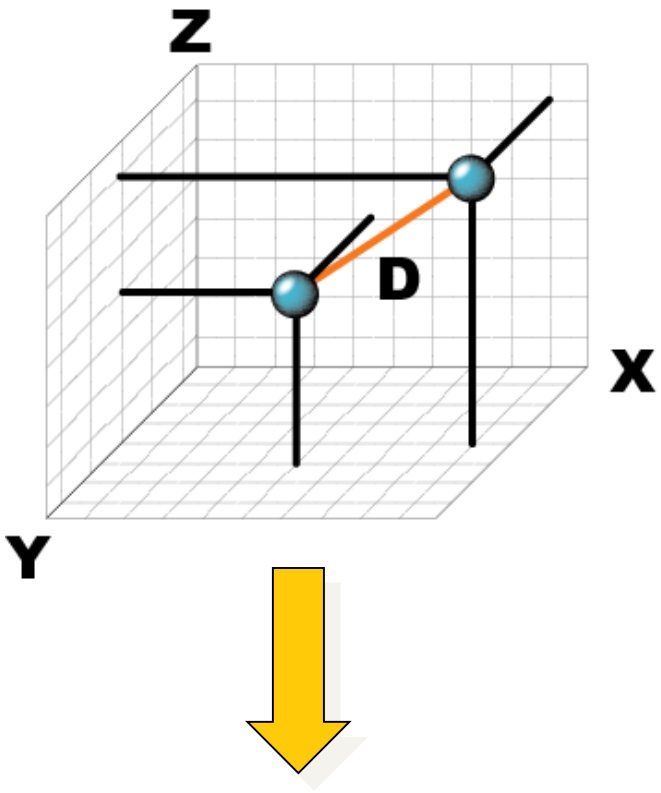

Zjednodušení
Interpretace

Vícerozměrná analýza dat = pohled ze správného úhlu

- Vícerozměrná analýza nám pomáhá nalézt v x-dimenzionálním prostoru nejvhodnější pohled na data poskytující maximum informací o analyzovaných objektech

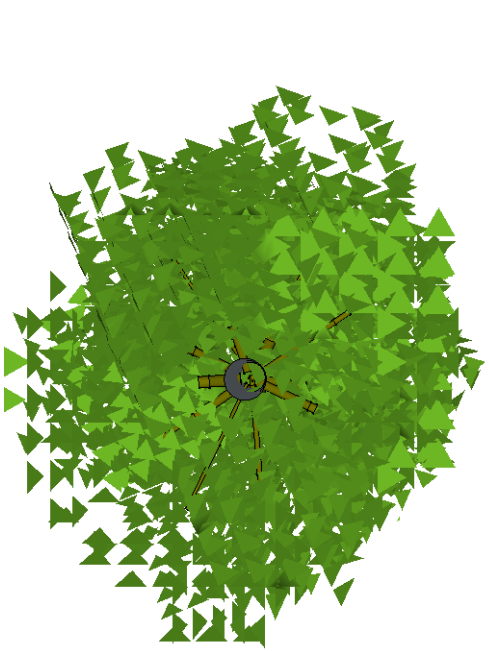

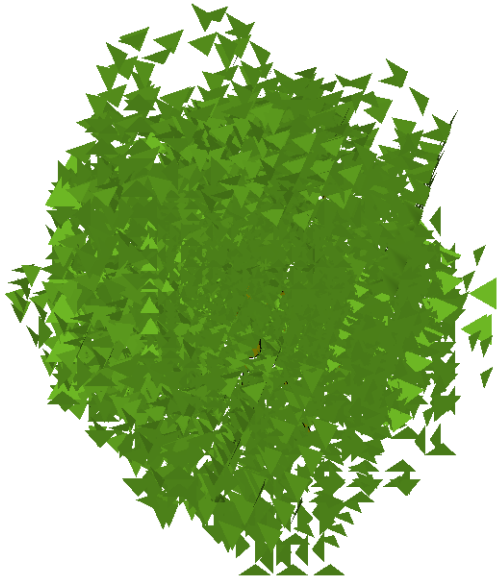

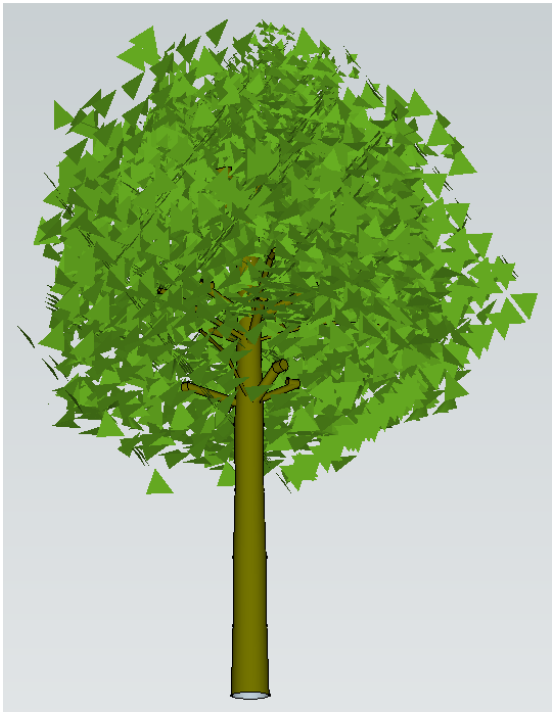

Všechny obrázky ukazují stejný objekt z různých úhlů v 3D prostoru.

Obecný princip redukce dimenzionality dat

- V převážné většině případů existují mezi dimenzemi korelační vztahy, tedy dimenze se navzájem vysvětlují a pro popis kompletní informace v datech není třeba všech dimenzí vstupního souboru
- Všechny tzv. ordinační metody využívají principu identifikace korelovaných dimenzí a jejich sloučení do souhrnných nových dimenzí zastupujících několik dimenzí vstupního souboru
- Pokud mezi dimenzemi vstupního souboru neexistují korelace, nemá smysl hledat zjednodušení vícerozměrné struktury takovéhoto souboru !!!

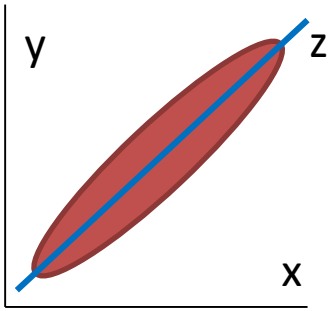

Jednoznačný vztah dimenzí x a y umožňuje jejich nahrazení jedinou novou dimenzí z

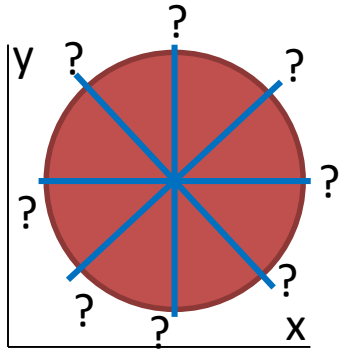

V případě neexistence vztahu mezi x a y nemá smysl definovat nové dimenze – nepřináší žádnou novou informaci oproti x a y

Obecný princip hledání shluků v datech

- Vzájemnou pozici objektů ve vícerozměrném prostoru lze popsat jejich vzdáleností
- Dle vzdálenosti objektů je můžeme slučovat do shluků a přiřazení objektů ke shlukům ve vícerozměrném prostoru následně využít pro zjednodušení jejich x-dimenzionálního popisu
- Smysluplnost výsledků shlukování závisí jednak na objektivní existenci shluků v datech, jednak na arbitrárně nastavených kritériích definice shluků

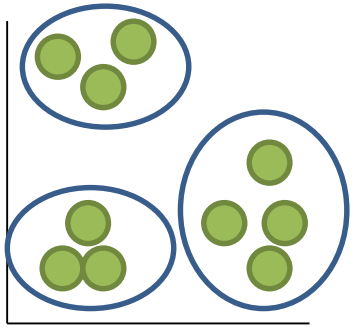

Jednoznačné odlišení existujících shluků v datech (obdoba multimodálního rozložení)

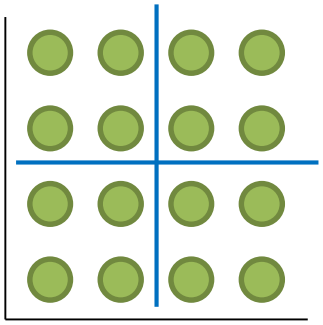

Shluková analýza je možná i v tomto případě, nicméně hranice shluků jsou dány pouze naším rozhodnutím.

Omezení vícerozměrné analýzy dat I

- **Vícerozměrná analýza může přinést zjednodušení dimenzionality dat pouze v případě, kdy data skrývají nějakou identifikovatelnou vícerozměrnou strukturu:**
  - Mezi dimenzemi existují vztahy (korelace) umožňující nahrazení korelovaných dimenzí zástupnou souhrnnou dimenzí
  - Objekty vytváří v x-dimenzionálním prostoru shluky nebo jiné nenáhodné struktury
- Pro náhodně rozmístěné objekty bez korelací mezi dimenzemi jejich x-dimenzionálního prostoru nepřináší vícerozměrná analýza žádné nové informace oproti původním dimenzím!
- **Důležitý je poměr počtu objektů (řádky tabulky) a dimenzí (sloupce tabulky).** Čím je tento poměr menší, tím větší je šance, že výsledky analýzy jsou ovlivněny náhodnými procesy. Za minimální poměr pro získání validních výsledků je považováno 10 objektů na 1 dimenzi.
- **Pro vícerozměrné analýzy platí obdobné předpoklady jako pro jednorozměrnou statistickou analýzu**; vzhledem k jejich možnému porušení na úrovni kombinace několika dimenzí je tyto předpoklady třeba kontrolovat ještě pečlivěji než u jednorozměrné analýzy!

Omezení vícerozměrné analýzy dat II

- Kromě klasických statistických předpokladů je při vícerozměrných analýzách třeba věnovat pozornost výběru metrik vzdáleností mezi objekty (klíčové ovlivnění interpretace výsledků) a jejich předpokladům.
- Pokud výsledky vícerozměrné analýzy nejsou interpretovatelné, je třeba zvážit, zda použití vícerozměrné analýzy přináší oproti sadě jednorozměrných analýz nějakou přidanou hodnotou.
- Využitelná vícerozměrná analýza by měla být:
  - Počítána vhodně vybranou metodou pro řešení daného problému
  - Korektně spočítána za dodržení všech předpokladů
  - Interpretovatelná a přinášející novou informaci oproti analýze původních dimenzí

Korelace jako princip výpočtu vícerozměrných analýz

- Kovariance a Pearsonova korelace je základem analýzy hlavních komponent, faktorové analýzy, jakož i dalších vícerozměrných analýz pracujících s lineární závislostí proměnných
- Předpokladem výpočtu kovariance a Pearsonovy korelace je:
  - Normalita dat v obou dimenzích
  - Linearita vztahu proměnných
- Pro vícerozměrné analýzy je nejzávažnějším problémem přítomnost odlehlých hodnot

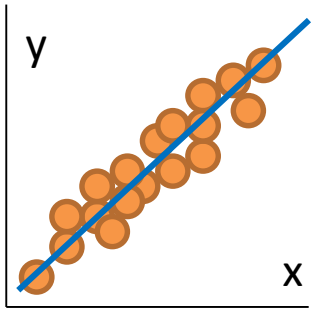

Lineární vztah – bezproblémové použití Pearsonovy korelace

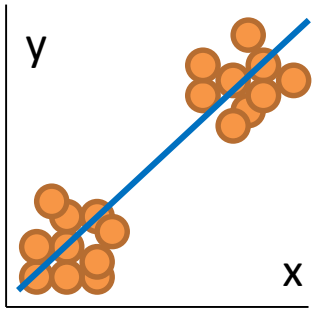

Korelace je dána dvěma skupinami hodnot – vede k identifikaci skupin objektů v datech

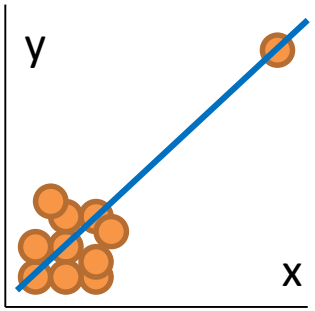

Korelace je dána odlehlou hodnotu – analýza popisuje pouze vliv odlehlé hodnoty

Analýza kontingenčních tabulek jako princip výpočtu vícerozměrných analýz

- Abundance taxonů (nebo počet jakýchkoliv objektů) na lokalitách lze brát jako kontingenční tabulku a mírou vztahu mezi řádky (lokality) a sloupci (taxony) je velikost chí-kvadrátu

$$\chi^2_{(1)} = \frac{\left[\text{pozorovaná četnost} - \text{očekávaná četnost}\right]^2}{\text{očekávaná četnost}}$$

Počítáno pro každou buňku tabulky

	☠	☺
A	10	0
B	0	10

Pozorovaná tabulka

	☠	☺
A	5	5
B	5	5

Očekávaná tabulka

Hodnota chí-kvadrátu definuje míru odchylky dané buňky (v našem kontextu vztahu taxon-lokalita) od situace, kdy mezi řádky a sloupci (taxon-lokalita) není žádný vztah

Euklidovská vzdálenost jako princip výpočtu vícerozměrných analýz

- Nejsnáze představitelným měřítkem vztahu dvou objektů ve vícerozměrném prostoru je jejich vzdálenost
- Nejjednodušším typem této vzdálenosti (bohužel s omezeným použitím na data společenstev) je Euklidovská vzdálenost vycházející z Pythagorovy věty

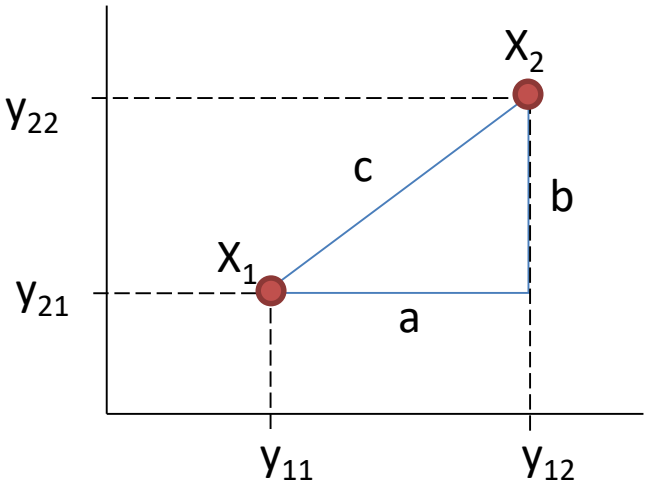

$$D_1(x_1, x_2) = \sqrt{\sum_{j=1}^{p} (y_{1j} - y_{2j})^2}$$

Základní typy vícerozměrných analýz

SHLUKOVÁ ANALÝZA

- vytváření shluků objektů na základě jejich podobnosti
- identifikace typů objektů

ORDINAČNÍ METODY

- zjednodušení vícerozměrného problému do menšího počtu rozměrů
- principem je tvorba nových rozměrů, které lépe vyčerpávají variabilitu dat

Typy vícerozměrných analýz

SHLUKOVÁ ANALÝZA

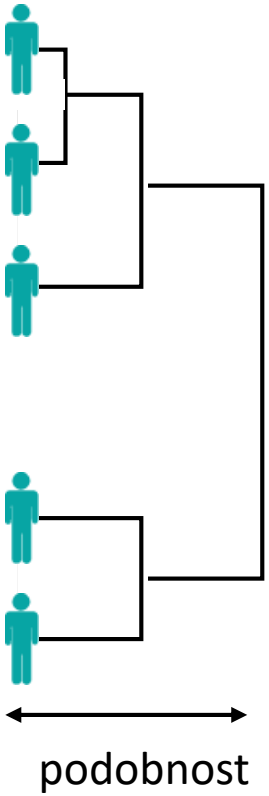

ORDINAČNÍ METODY

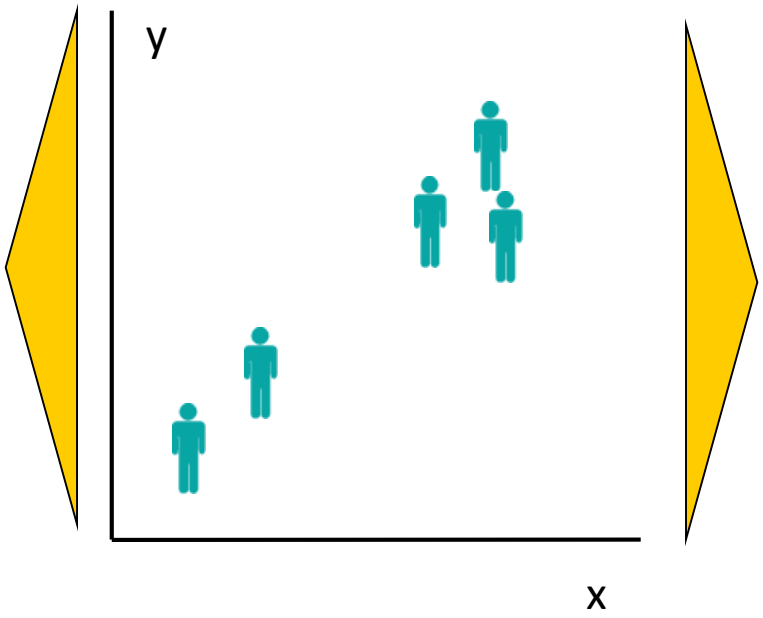

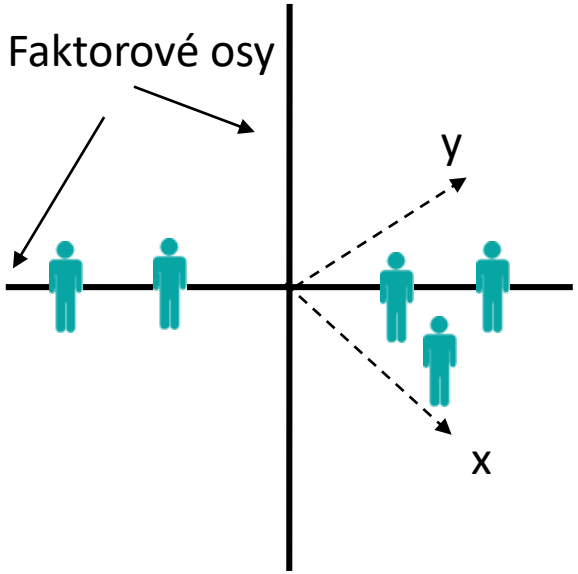

Pojmy vícerozměrných analýz

- Vícerozměrné metody: Název vícerozměrné vychází z typu vstupních dat, tato data jsou tvořena jednotlivými objekty (i.e. klienti) a každý z nich je charakterizován svými parametry (věk, příjem atd.) a každý z těchto parametrů můžeme považovat za jeden rozměr objektu.
- Maticová algebra: Základem práce s daty a výpočtů vícerozměrných metod je maticová algebra, matice tvoří jak vstupní, tak výstupní data a probíhají na nich výpočty.
- NxP matice: N objektů s P parametry pak vytváří tzv. NxP matici, která je prvním typem vstupu dat do vícerozměrných analýz.
- Asociační matice: Na základě těchto matic jsou počítány matice asociační, na nichž pak probíhají další výpočty; jde o čtvercové matice obsahující informace o podobnosti nebo rozdílnosti (tzv. metriky) buď objektů (Q mode analýza), nebo parametrů (R mode analýza). Měřítko podobnosti se liší podle použité metody a typu dat, některé metody umožňují použití uživatelských metrik.

Asociační matice – Q mode analýza

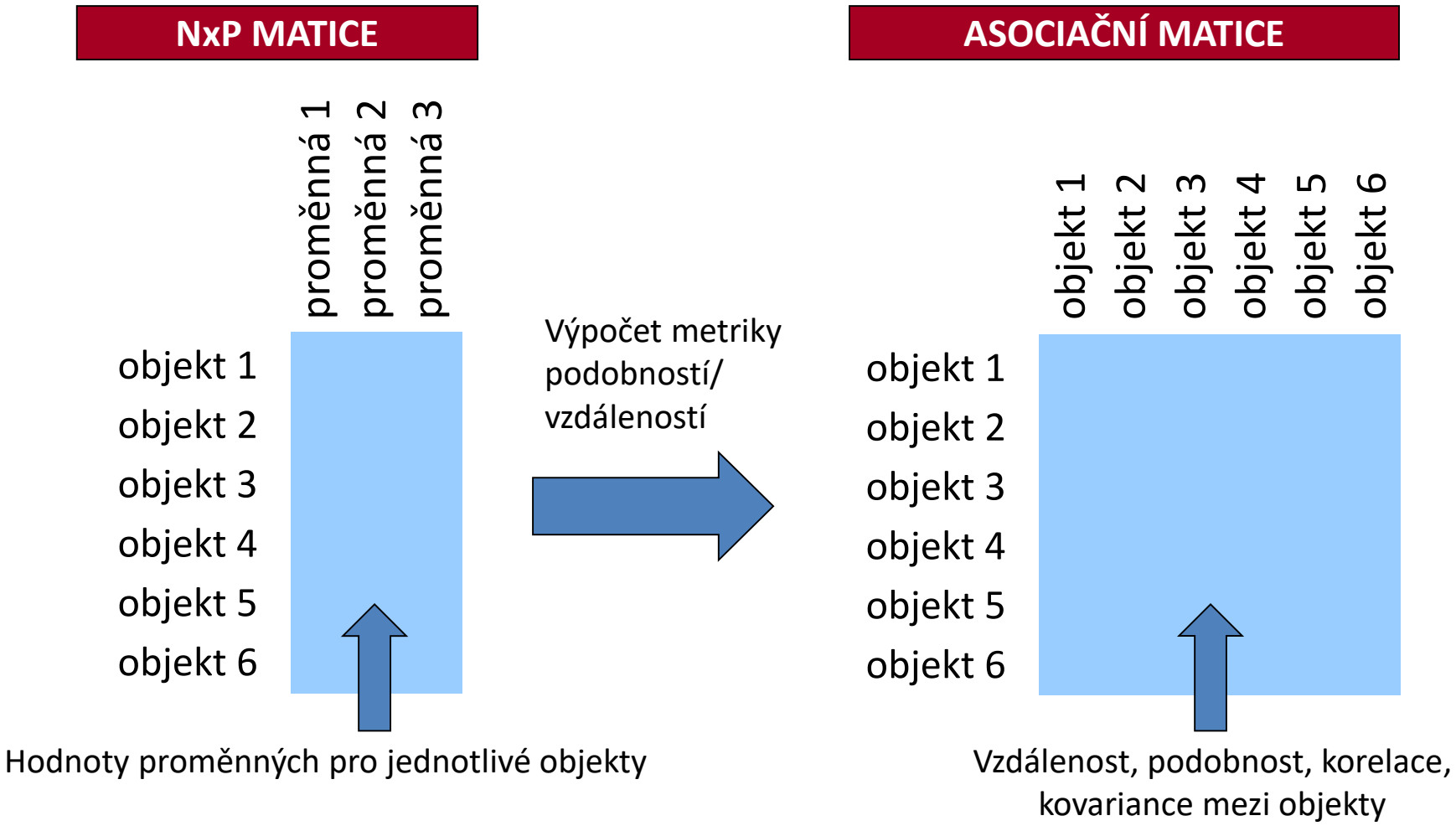

Asociační matice – R mode analýza

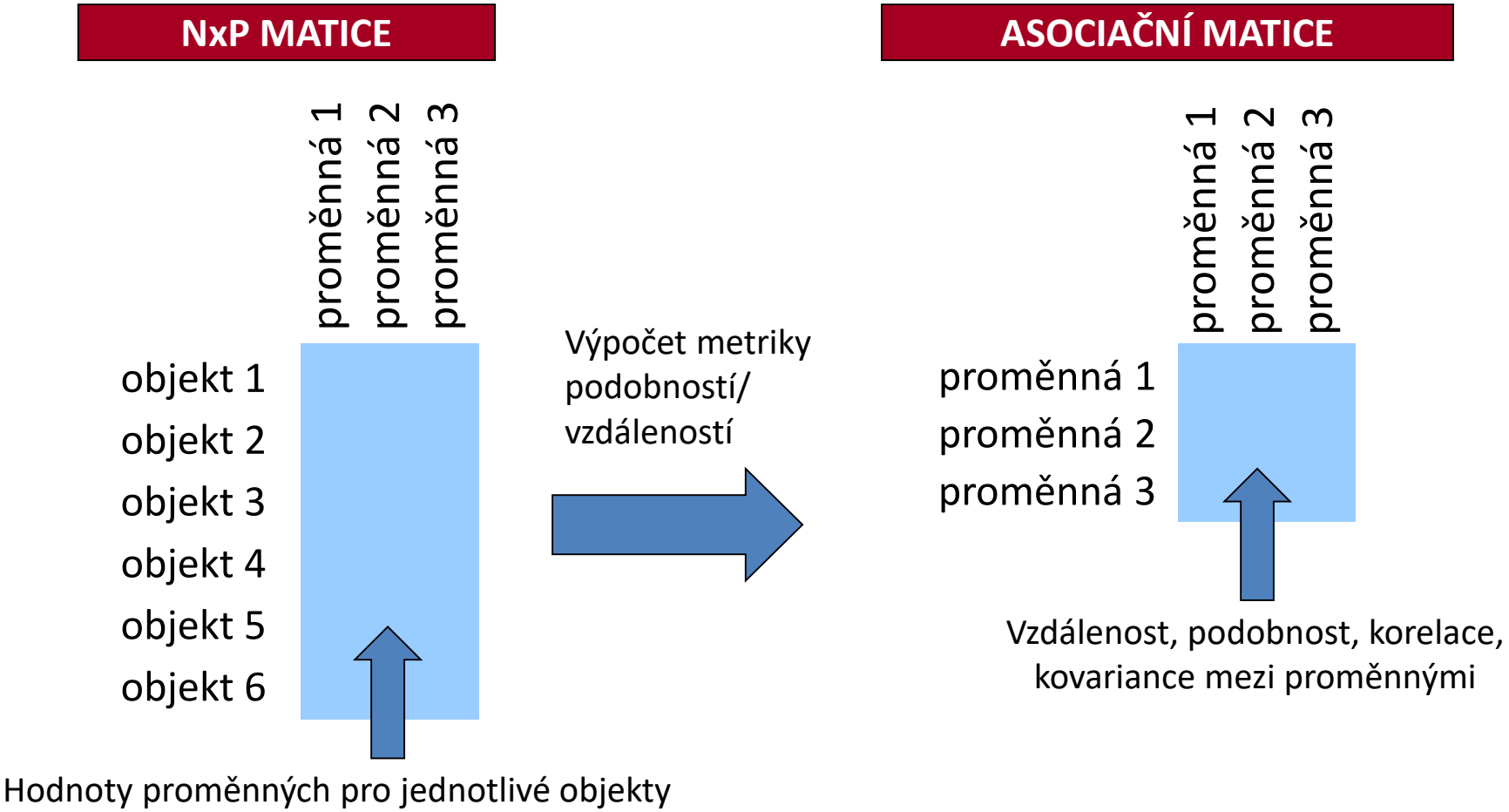

Asociační matice – ukázka

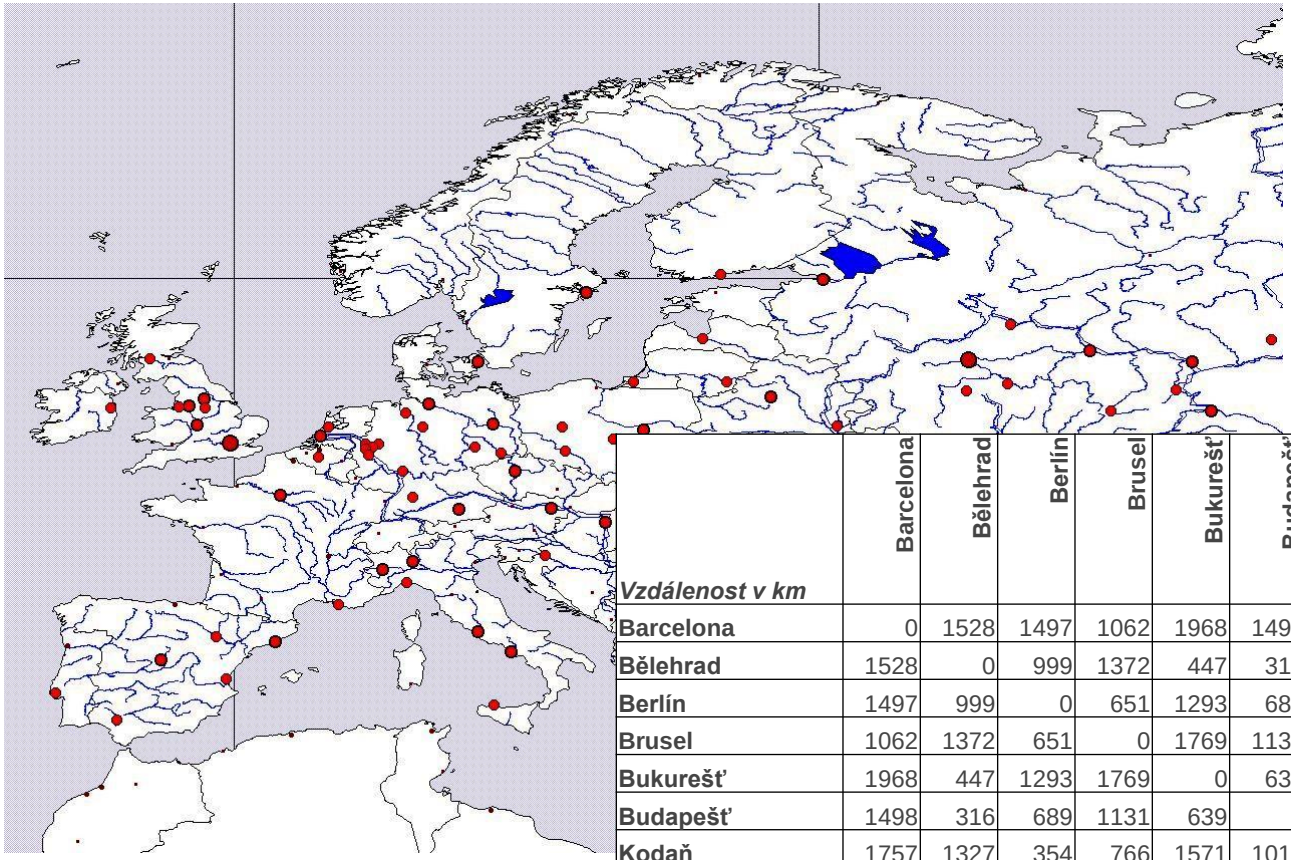

Vzdálenost měst v mapě není ničím jiným než maticí vzdálenosti v 2D prostoru

Vzdálenost v km	Barcelona	Bělehrad	Berlín	Brusel	Bukurešť	Budapešť	Kodaň	Dublin	Hamburg	Istanbul	Kiev	Londýn	Madrid
Barcelona	0	1528	1497	1062	1968	1498	1757	1469	1471	2230	2391	1137	504
Bělehrad	1528	0	999	1372	447	316	1327	2145	1229	809	976	1688	2026
Berlín	1497	999	0	651	1293	689	354	1315	254	1735	1204	929	1867
Brusel	1062	1372	651	0	1769	1131	766	773	489	2178	1836	318	1314
Bukurešť	1968	447	1293	1769	0	639	1571	2534	1544	445	744	2088	2469
Budapešť	1498	316	689	1131	639	0	1011	1894	927	1064	894	1450	1975
Kodaň	1757	1327	354	766	1571	1011	0	1238	287	2017	1326	955	2071
Dublin	1469	2145	1315	773	2534	1894	1238	0	1073	2950	2513	462	1449
Hamburg	1471	1229	254	489	1544	927	287	1073	0	1983	1440	720	1785
Istanbul	2230	809	1735	2178	445	1064	2017	2950	1983	0	1052	2496	2734
Kiev	2391	976	1204	1836	744	894	1326	2513	1440	1052	0	2131	2859
Londýn	1137	1688	929	318	2088	1450	955	462	720	2496	2131	0	1263
Madrid	504	2026	1867	1314	2469	1975	2071	1449	1785	2734	2859	1263	0

Vícerozměrné statistické metody

Vícerozměrná data, jejich popis a vizualizace

Vícerozměrná data

PROMĚNNÉ

OBJEKTY (SUBJEKTY)

ID	Pohlaví	Věk	Váha	MMSE skóre	Objem hipokampu	…
1	muž	84	85,5	29	7030	
2	žena	25	62,0	28	6984	
3						
4						
…						

Poznámka: proměnné označovány i jako znaky, pozorování, diskriminátory, příznakové proměnné či příznaky

Anglicky označení pouze jedním termínem: feature

Maticový zápis datového souboru

PROMĚNNÉ

OBJEKTY (SUBJEKTY)

ID	Pohlaví	Věk	Váha	MMSE skóre	Objem hipokampu	…
1	muž	84	85,5	29	7030	
2	žena	25	62,0	28	6984	
…						

$$\mathbf{X} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1p} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2p} \\ \vdots & \vdots & & \vdots \\ x_{n1} & x_{n2} & \cdots & x_{np} \end{bmatrix}$$

maticový zápis datového souboru *n* objektů (subjektů), které jsou popsané *p* proměnnými

jeden prvek matice x_{ij} je hodnota *j*-té proměnné u *i*-tého objektu (subjektu), přičemž $j = 1, \ldots, p$ a $i = 1, \ldots, n$

Typy dat - opakování

- **Kvalitativní (kategoriální) data:**
  - Binární data

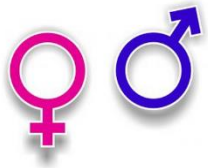

  - Nominální data

  - Ordinální data

- **Kvantitativní data:**
  - Intervalová data

  - Poměrová data

Vizualizace jednorozměrných dat - opakování

Koláčový graf

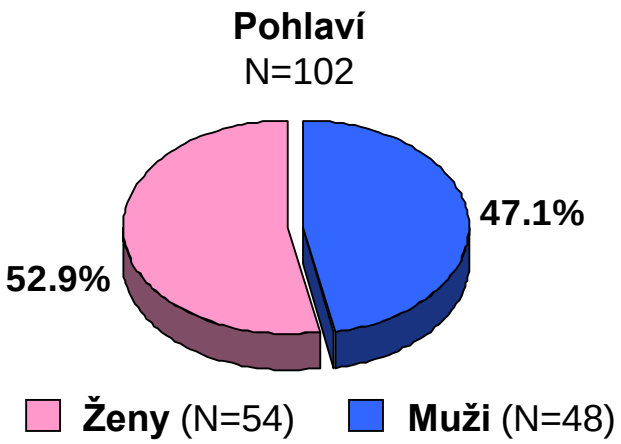

Sloupkový graf

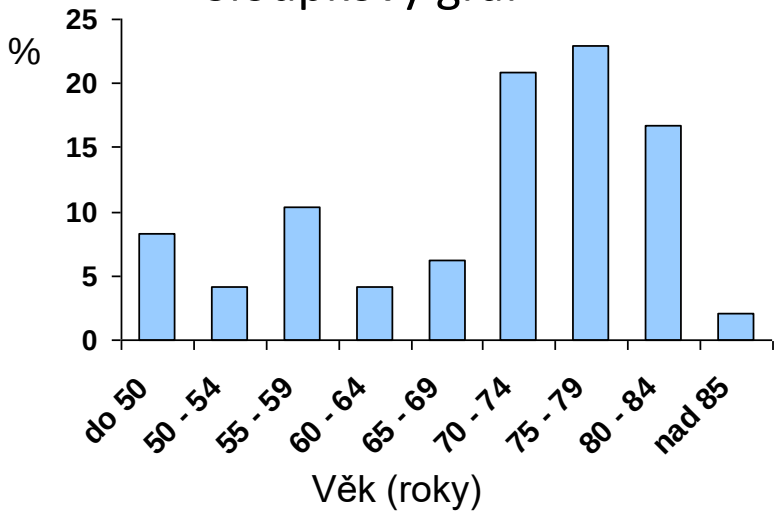

Histogram

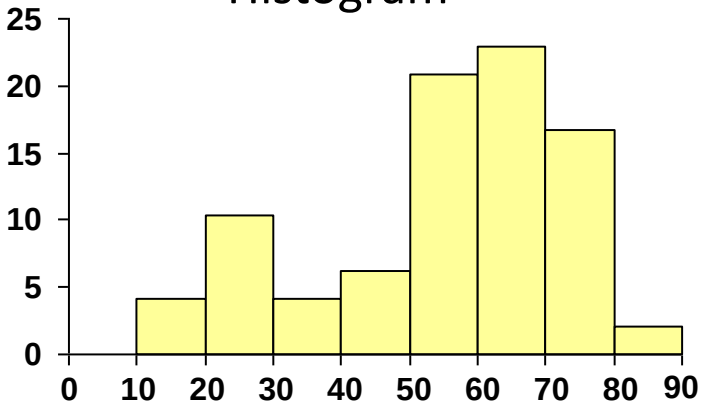

Krabicový graf (Box Plot)

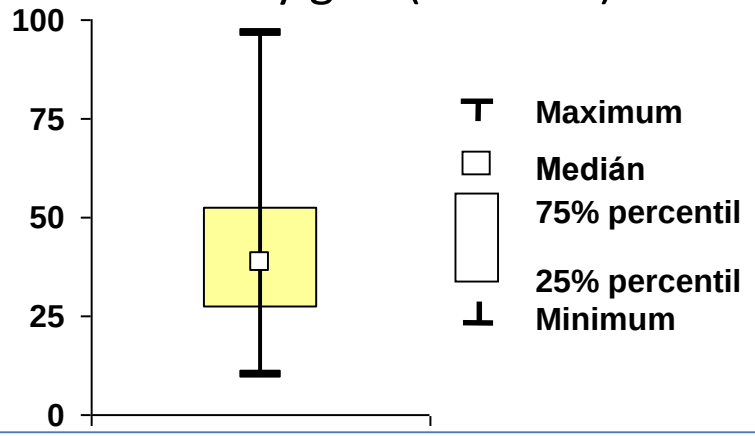

K čemu nám může pomoci vizualizace dat?

→ odhalení problémů v datech

id	vek	pohlavi	cholesterol	vyska	vaha	obvod_pasu	obvod_boku	BMI	sys_tlak	dia_tlak
1	38	Z	4.6	164	45	60	87	16.7	120	80
2	36	Z	4.35	167	90	97	112	32.3	130	80
3	26	Z		178	70	72	94	22.1	127	80
4	25	Z	4.2	165	59	65	92	21.7	130	80
5	47	M	5.65	158		92	96	26.8	155	90
6	21	Z	6.35	172	61	69	98	20.6	135	80
7	23	Z	3.45	170	82	92	113	28.4	130	80
8	35	M	7.99	179	90	101	110	28.1	140	88
9	33	Z	4.88	167	57	70	92	20.4	140	85
10	48	Z	9.56	164	70	93	107	26.0	250	97
11	25	M	3.1	186	75	81	102	21.7	120	70
12	41	Z	10	167	62	71	101	22.2	140	90
13	29	ZZ	4.2	165	58	66	98	21.3	120	80
14	24	M	5.62	174	80	92	107	26.4	156	90
15	58	Z	7.9	164	63	73	100	23.4	135	90

Chybné hodnoty

Chybějící hodnoty

Odlehlé hodnoty

Problémy v datech – chybějící hodnoty

- snaha, aby v datech vůbec nenastaly
- pokud však nastanou, je silně nedoporučováno dělat každou analýzu na jinak velkém souboru (tzv. „pairwise“ odstraňování objektů) → 3 možná řešení:

1. vyloučit z analýzy všechny objekty, u nichž se vyskytla nějaká chybějící hodnota (tzv. „casewise“=„listwise“ odstranění objektů):
   - pokud chybějících hodnot mnoho, zbyde pouze málo objektů
   - pozor na systematicky chybějící hodnoty – může dojít ke zkreslení výsledků analýz
   - občas vhodné odstranit proměnné s mnoha chybějícími hodnotami místo objektů, pokud proměnné nejsou důležité pro analýzu
2. definování souboru s vyplněnými „klíčovými“ proměnnými:
   - na tomto souboru provedena většina analýz
   - další analýzy dělány na podsouboru s menším počtem subjektů
3. doplnění chybějících hodnot (tzv. imputace):
   - doplnění průměrem z hodnot, které jsou pro danou proměnnou k dispozici
   - doplnění hodnot na základě regresních modelů
   - pozor! doplnění hodnot však může zkreslit výsledky analýz

Problémy v datech – odlehlé hodnoty

- k identifikaci odlehlých hodnot mohou pomoci např. tečkové, maticové či krabicové grafy
- je třeba rozlišovat:

1. **odlehlé hodnoty, které jsou způsobeny chybou** (měřících přístrojů apod.) - jsou to většinou nereálné hodnoty → je vhodné je smazat a dále s nimi zacházet jako s chybějícími hodnotami
2. **odlehlé hodnoty, které jsou fyziologické** (tzn. jsou to reálné hodnoty) → je vhodné tyto hodnoty v datech ponechat, pokud je to možné a nezkreslí to analýzu a použít neparametrické metody analýzy dat
   - příklad, kdy je vhodné odlehlou hodnotu v souboru ponechat: pacienti Alzheimerovou chorobou v našem souboru mají hodnotu MMSE skóre větší než 15, jeden pacient má však hodnotu skóre 7 (je to reálná hodnota, smazáním bychom uměle snížili variabilitu)
   - příklad, kdy je nevhodné odlehlou hodnotu v souboru ponechat: chceme měřit výšku 15-letých dětí – dítě trpící nanismem měřící 80 cm by průměrnou výšku velice zkreslilo, proto ho ze souboru vyřadíme

Vizualizace vícerozměrných dat

- maticové grafy
- krabicové grafy pro více proměnných
- ikonové (symbolové) grafy (v softwaru Statistica: Graphs – Icon Plots...):
  - profilové sloupce
  - profily
  - paprskové (hvězdicové) grafy
  - polygony
  - pavučinové grafy
  - Chernoffovy tváře

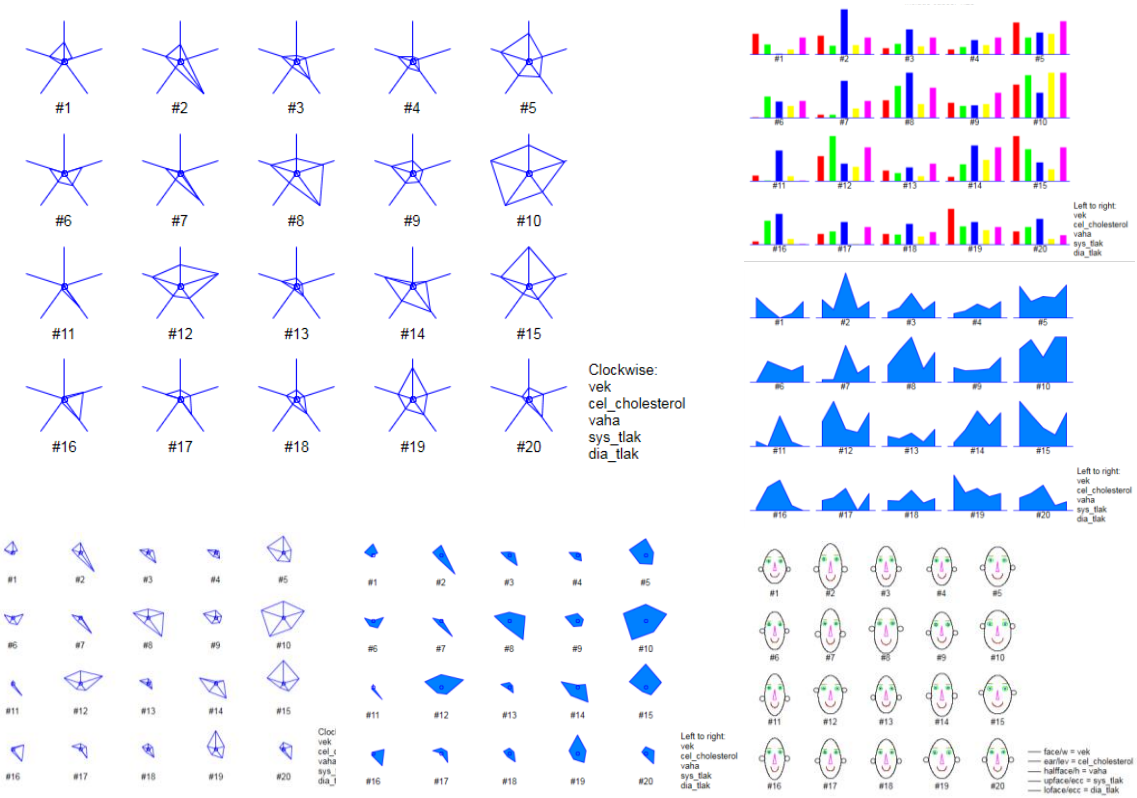

Maticový graf

- vykreslení vztahu více spojitých proměnných
- v softwaru Statistica: Graphs – Matrix Plots...
- upozornění: nastavení, jak se vypořádat s chybějícími hodnotami

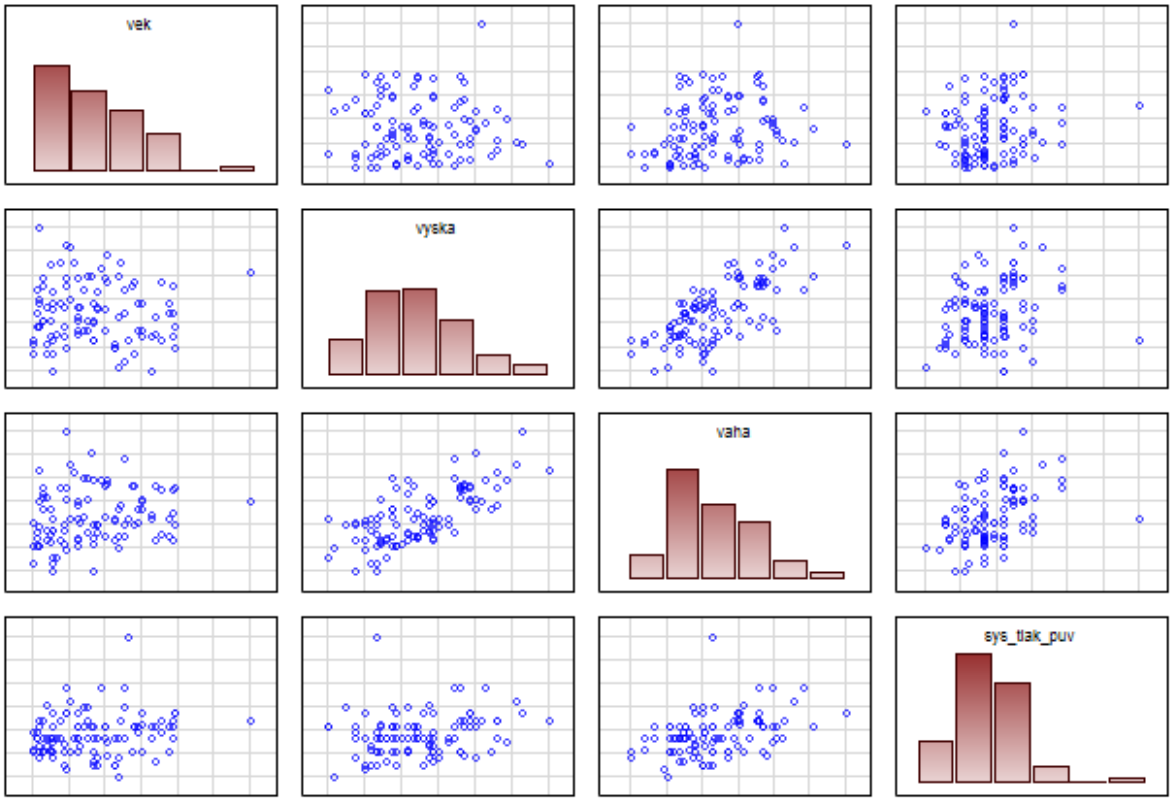

Krabicové grafy pro více proměnných

- ukáží nám, zda mají proměnné podobný rozsah hodnot
- v softwaru Statistica: označit příslušné sloupečky v datech – Graphs – Graphs of Block Data – Box Plot: Block columns

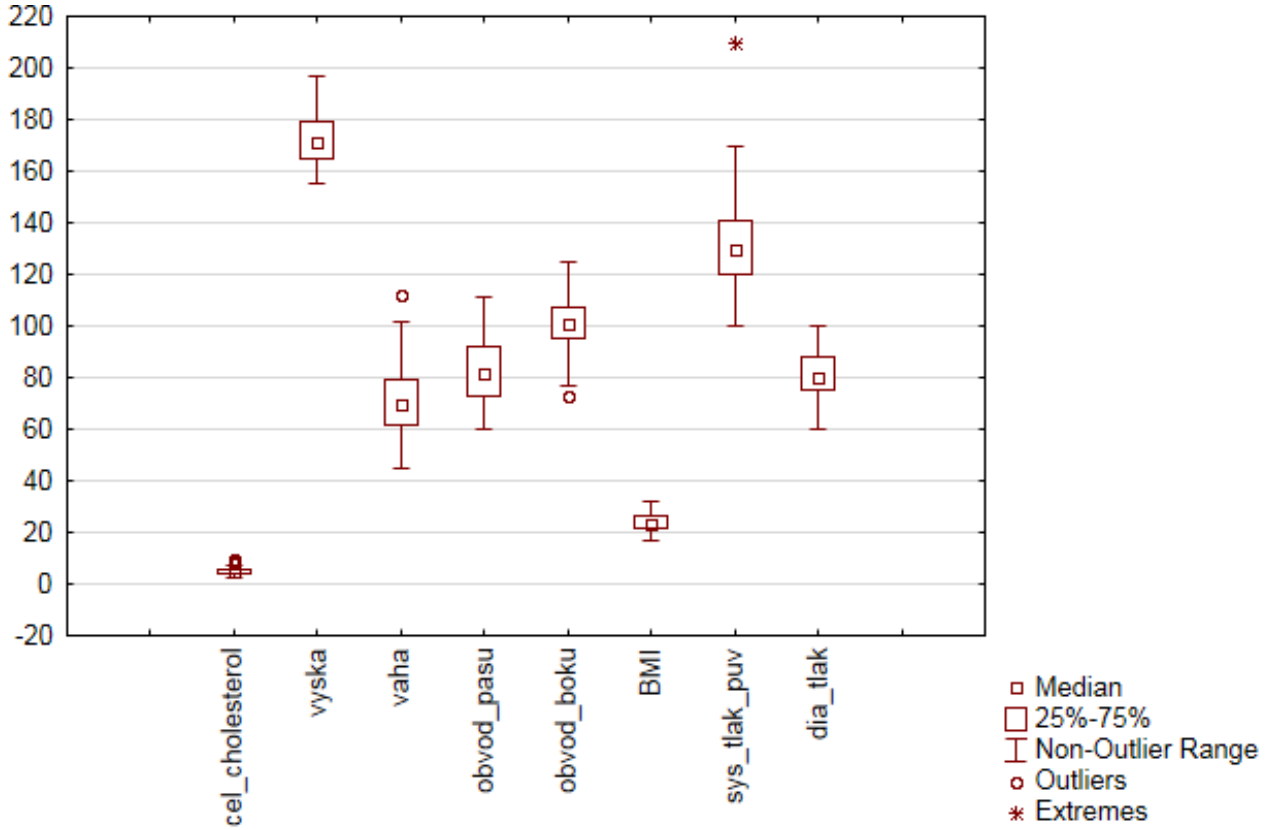

Typy transformací a jiných úprav vícerozměrných dat

- normalizace dat (= převod na normální rozdělení)
- standardizace dat
- min-max normalizace
- centrování dat
- odstranění vlivu kovariát na jiné proměnné

Normalizace dat

- převod na normální rozdělení (normalita je předpokladem řady statistických testů).
- např. **logaritmická transformace**: X = ln(Y) nebo X = ln(Y+1), pokud data obsahují hodnotu 0

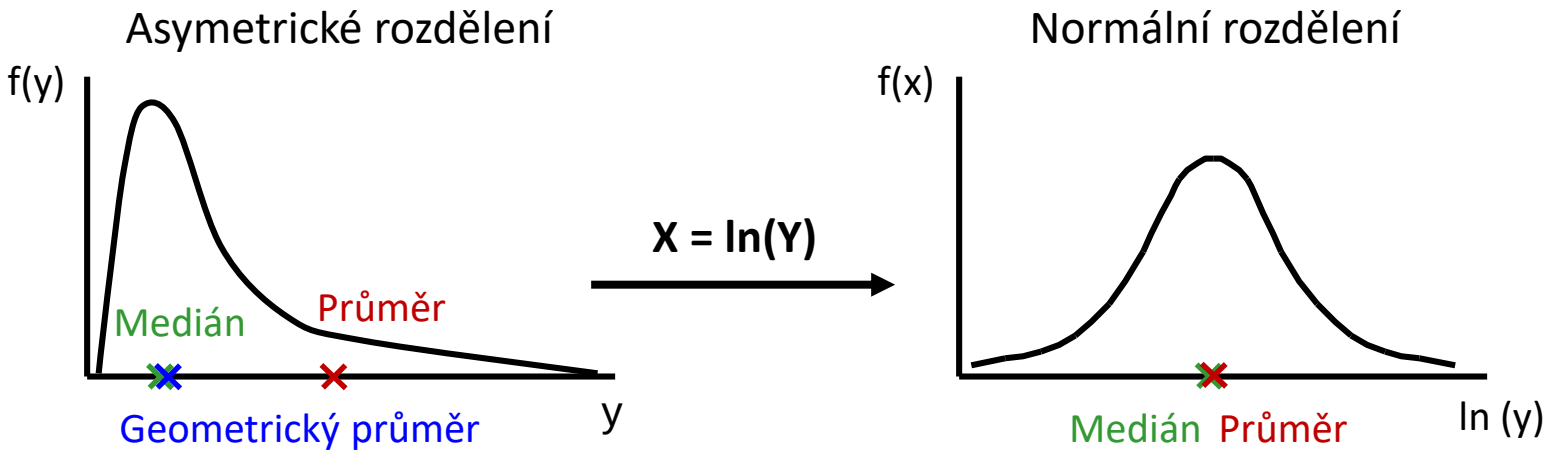

- další příklady:
  - **odmocninová transf.** (pro proměnné s Poissonovým rozložením nebo obecně data typu počet jedinců, buněk apod.: $X = \sqrt{Y}$ nebo $X = \sqrt{Y+1}$
  - **arcsin transfomace** (pro proměnné s binomickým rozložením)
  - **Box-Coxova tranformace**

Standardizace dat

- důvod: převod proměnných na stejné měřítko
- standardizace: $z_i = \frac{x_i - \bar{x}}{s}$ (tzn. odečtení průměru od jednotlivých hodnot a podělení směrodatnou odchylkou)
- proměnné budou mít rozsah přibližně od -3 do 3
- získáme tím současně i tzv. z-skóre (které vyjadřuje, o kolik směrodatných odchylek se i-tá hodnota odchýlila od průměru)
- pozor: standardizace je nevhodná v případě, že proměnné nemají normální rozdělení a že se v datech vyskytují odlehlé hodnoty!!!

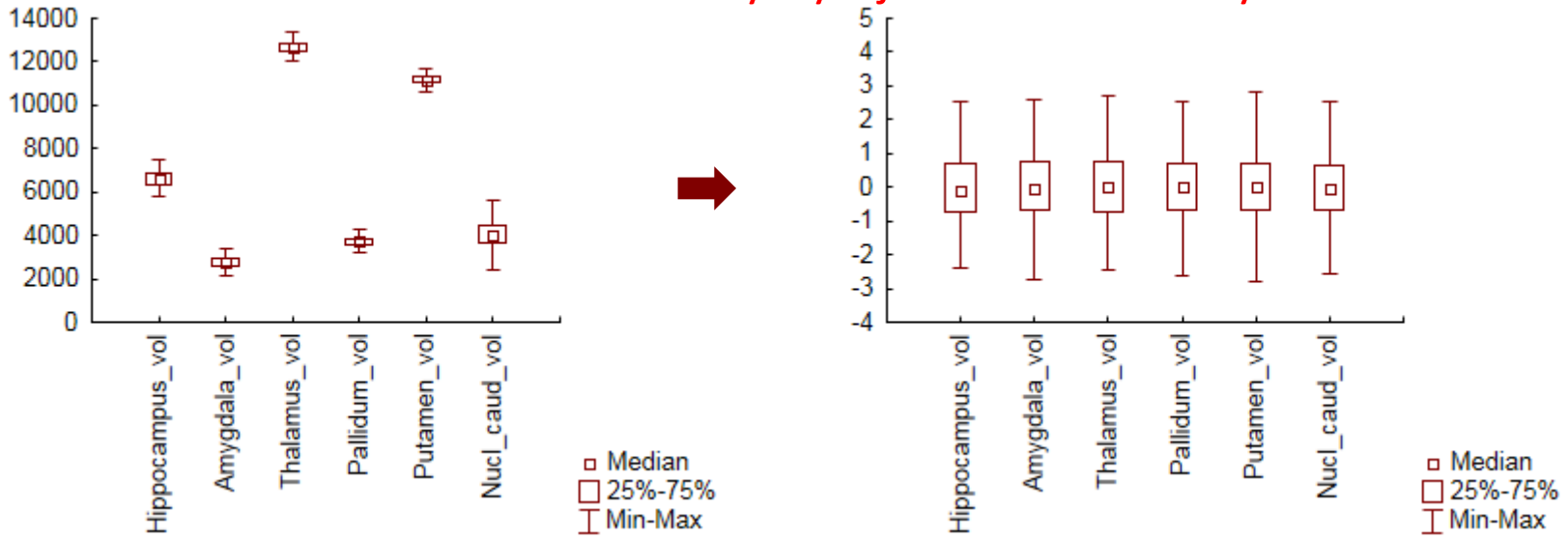

Min-max normalizace

- důvod: převod proměnných na stejné měřítko
- oproti standardizaci vhodná i na proměnné nemající normální rozdělení či obsahující odlehlé hodnoty
- min-max normalizace: $y_i = \frac{x_i - \min(x)}{\max(x) - \min(x)}$
- rozsah hodnot proměnných po min-max normalizaci je od 0 do 1

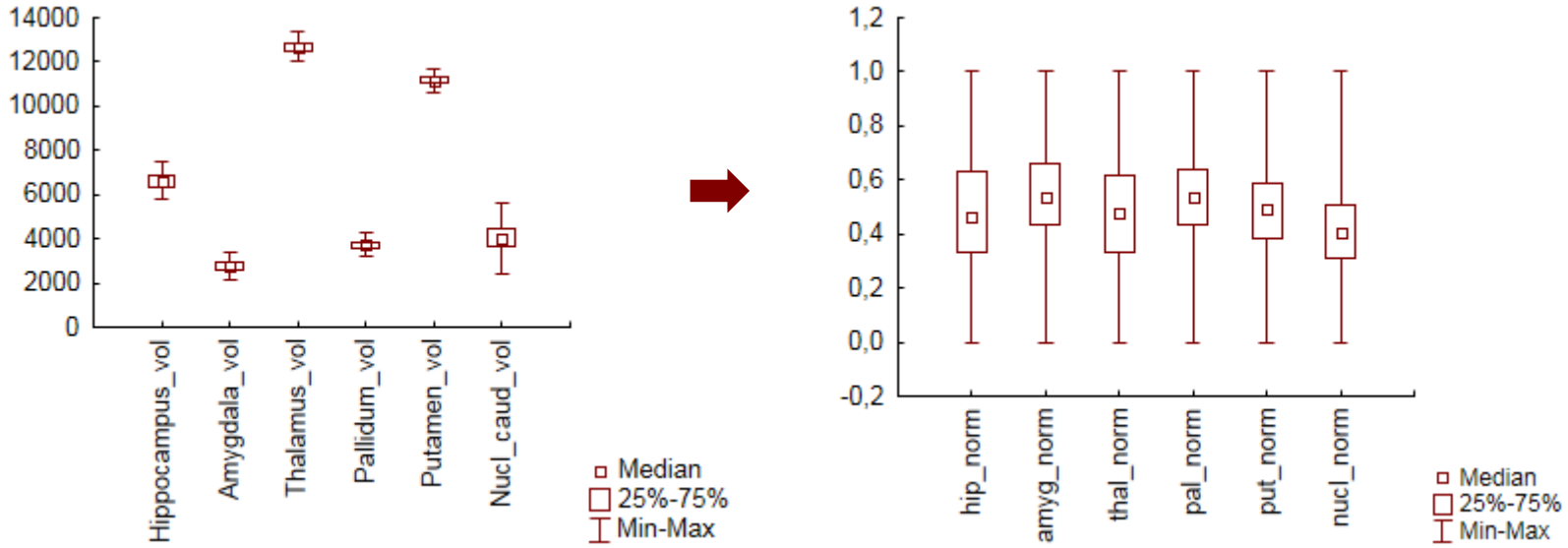

Centrování dat

- odečtení průměru od dat – získáme novou proměnnou, která bude mít průměr roven nule
- důvod: centrování je důležitou podmínkou některých pokročilých statistických metod (např. klasifikačních)
- centrování: $z_i = x_i - \bar{x}$

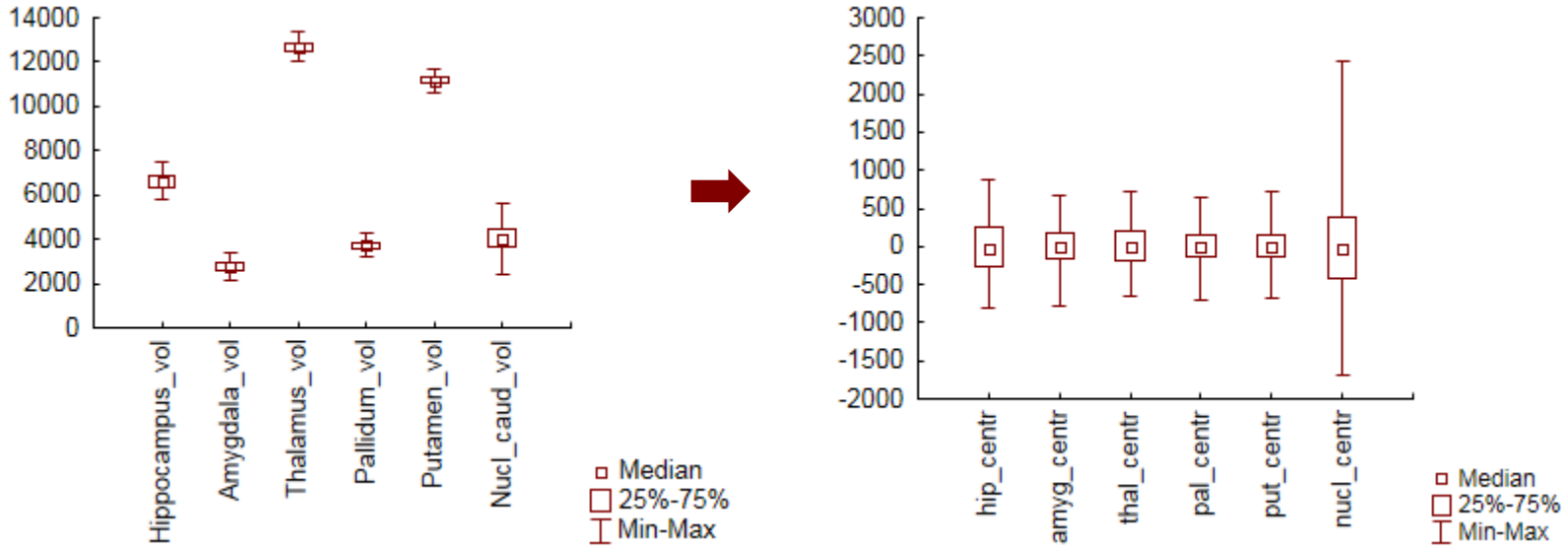

Odstranění vlivu kovariát (tzv. adjustace)

1. V prvním kroku definujeme regresní model vztahu kovariáty (např. věku) a dané proměnné
2. Pro každého pacienta je vypočteno jeho reziduum od regresní přímky ↑↓
3. Reziduum (představující hodnotu parametru po odečtení vlivu věku, jeho průměr je 0) je přičteno k průměrné hodnotě parametru —
4. Výsledná adjustovaná hodnota má odečten vliv věku, ale zároveň není změněna číselná hodnota parametru

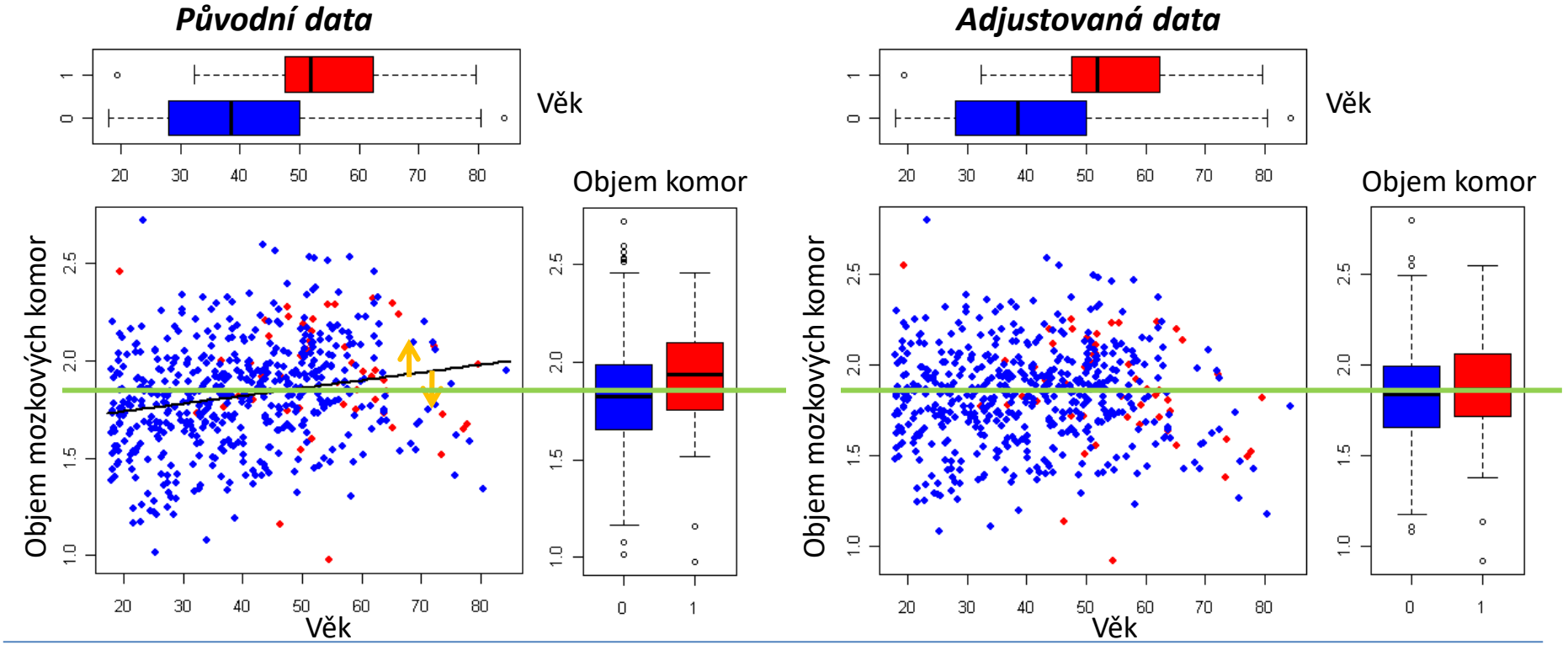

Vícerozměrné statistické metody

Jednorozměrná statistická analýza jako předpoklad vícerozměrné analýzy dat

Význam statistické analýzy dat

- Výzkum na základě sběru dat je naším způsobem porozumění realitě
- Ale jak přesné a pravdivé je naše porozumění?

Statistika je jedním z nástrojů vnášejících do našich výsledků určitou spolehlivost.

Statistiku můžeme považovat za ekvivalent k mikroskopu či jinému laboratornímu nástroji

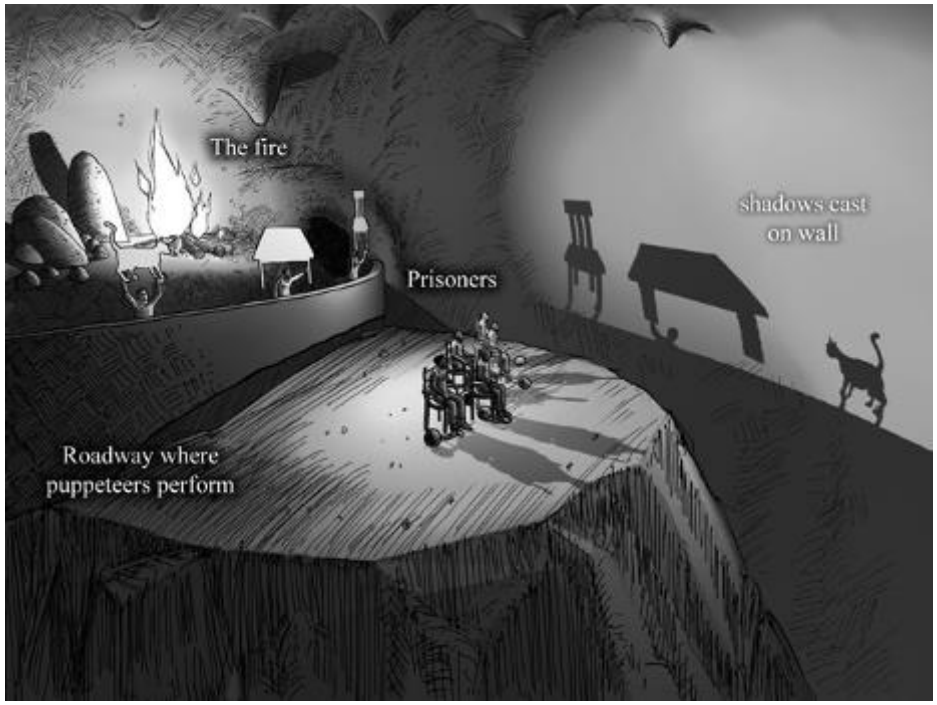

Co může statistika říci o naší realitě?

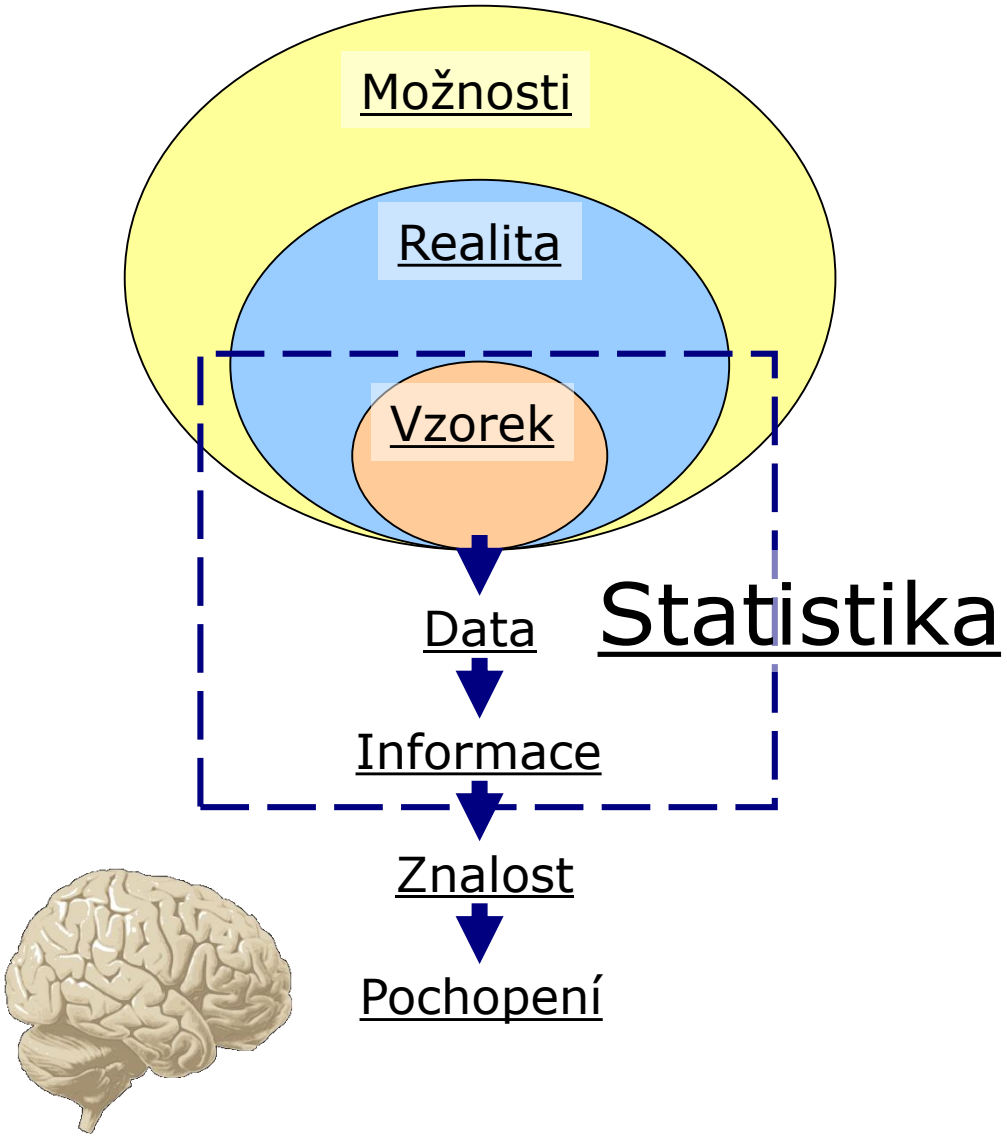

- Statistika není schopna činit závěry o jevech neobsažených v našem vzorku.
- Statistika je nasazena v procesu získání informací z vzorkovaných dat a je podporou v získání naší znalosti a pochopení problému.
- Statistika není náhradou naší inteligence !!!

Variabilita jako základní pojem ve statistice

- Naše realita je variabilní a statistika je vědou zabývající se variabilitou
- Korektní analýza variabilita a její pochopení přináší užitečné informace o naší realitě
- V případě deterministického světa by statistická analýza nebyla potřebná

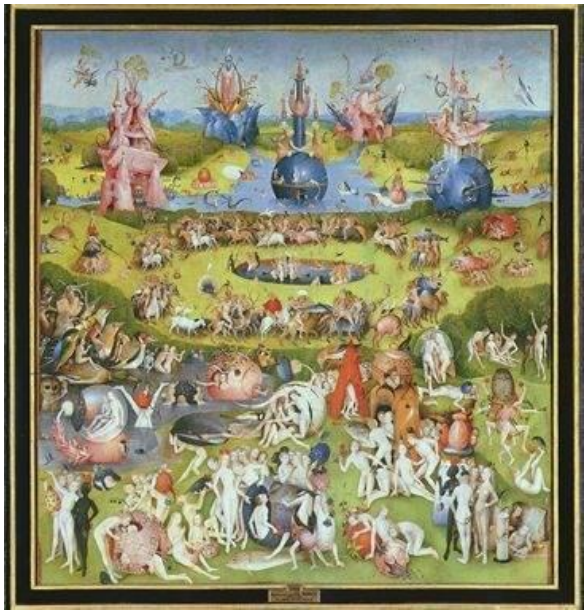

Práce s variabilitou v analýze dat

- V analýze dat existují dva hlavní přístupy k práci s variabilitou

Variabilita dat

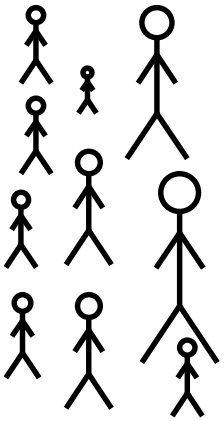

Popisná analýza: charakterizace variability

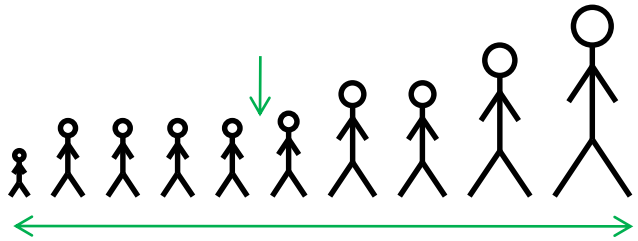

Testování hypotéz: vysvětlení variability

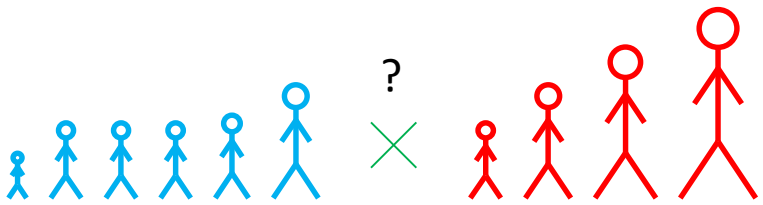

Obecné schéma aplikace statistické analýzy

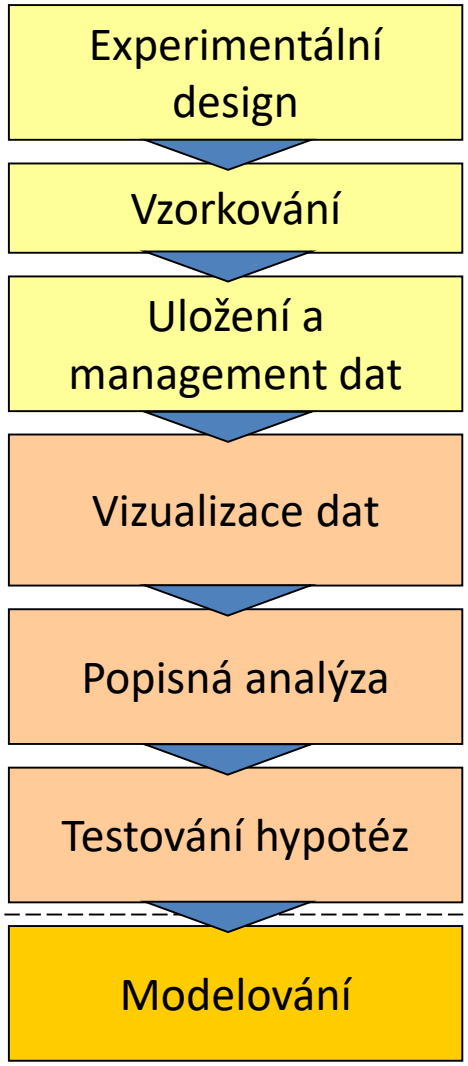

Jak velký vzorek je nezbytný pro statisticky relevantní výsledky?
Klíčová stratifikační kritéria cílové populace.

Vzorkovací plán zabezpečující náhodnost a reprezentativnost vzorku.

Uložení dat ve vhodné formě a jejich vyčištění předcházející vlastní analýze je klíčovým krokem statistické analýzy.

Grafická inspekce dat je nezbytným krokem analýzy vzhledem ke schopnosti lidského mozku primárně akceptovat obrazová data. Poskytne vhled do dat, představu o jejich rozložení, vazbách proměnných apod.

Popisná analýza umožňuje vyhodnotit srovnáním s existující literaturou realističnost naměřených rozsahů dat.

Testování vazeb mezi různými proměnnými s cílem navzájem vysvětlit jejich variabilitu a tím přispět k pochopení řešeného problému.

Možným vyvrcholením analýzy je využití získaných znalostí a pochopení problému k vytvoření prediktivních modelů.

Popisná statistika: odhad reality

- Při výpočtu popisné statistiky počítáme popisnou statistiku vzorku, která je zároveň odhadem pro celou cílovou populaci
- Skutečnou hodnotu statistiky v cílové populaci nemůžeme poznat bez vzorkování celé cílové populace

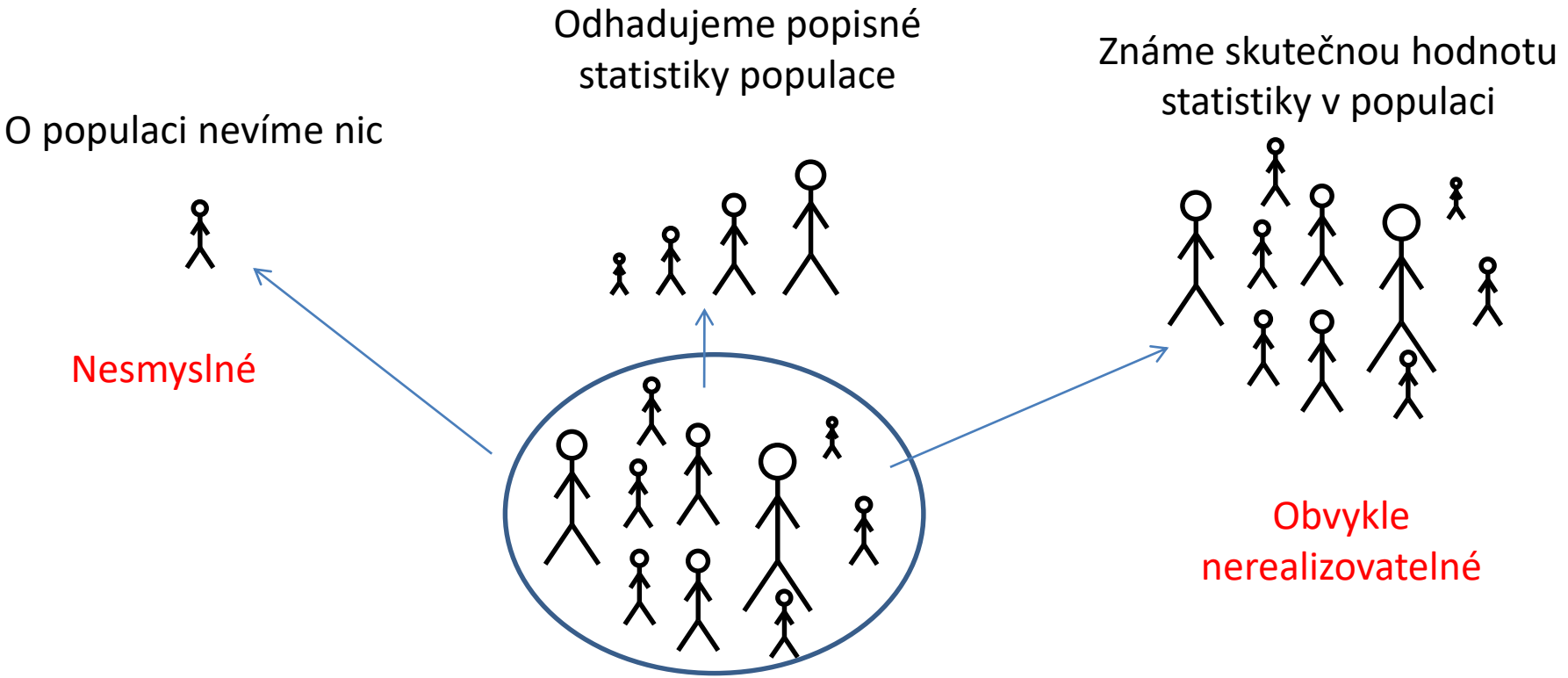

Popis kvantitativních dat

Symetrická data

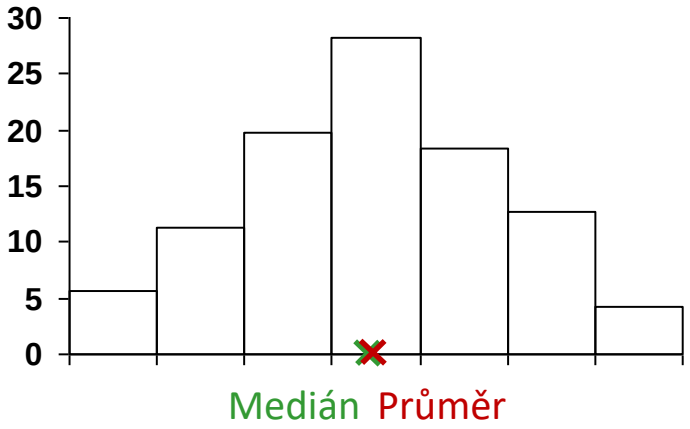

	Age
N	833
Průměr (Mean)	74,8
Směrodatná odchylka (SD)	6,9
95% interval spolehlivosti (CI)	74,3-75,3
Medián	75,0
Minimum	54,0
Maximum	90,0

Asymetrická data

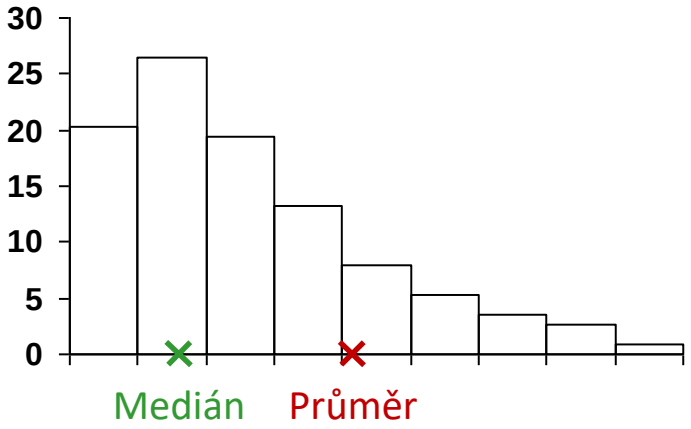

	MMSE
N	833
Medián (Median)	27
Minimum	18
Maximum	30

Koncept intervalu spolehlivosti a jeho interpretace

- Při výpočtu odhadu popisné statistiky nás zajímá nejenom její vlastní hodnota (bodový odhad) ale také její rozsah spolehlivosti

- Interval spolehlivosti závisí na:
  - Velikosti vzorku
  - Variabilitě dat
  - Požadované spolehlivosti

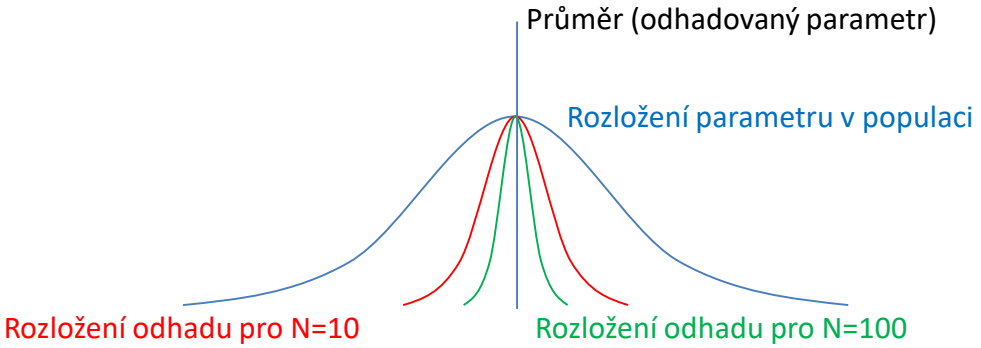

- Interval spolehlivosti lze spočítat pro jakoukoliv statistiku (průměr, směrodatná odchylka, korelace, procentuální zastoupení apod.)
- Interval spolehlivosti poskytuje vodítko jak „spolehlivé“ jsou naše výsledky a s jakou pravděpodobností jich je možné opakovaně dosáhnout
- 95% interval spolehlivosti je rozsah hodnot, do nějž se při opakování studie trefíme s 95% pravděpodobností
- Tvrzení, že v rozsahu 95% intervalu spolehlivosti leží s 95% pravděpodobností skutečný průměr populace není pravdivé, skutečný průměr populace neznáme !!!

Ovlivnění šířky intervalu spolehlivosti

Interval spolehlivosti je tedy UŽŠÍ s:

- **větším N** (větší velikostí vzorku)

n=20:

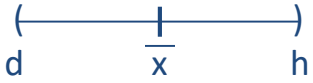

n=100:

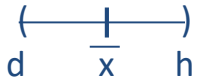

- menší variabilitou dat
- **menší spolehlivostí**

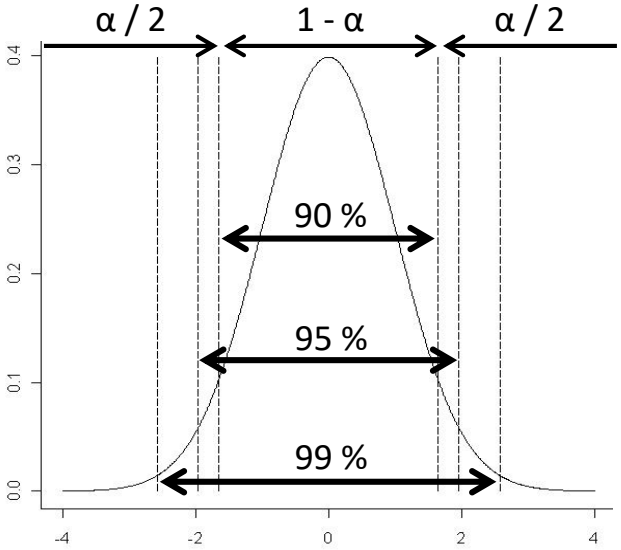

Statistické testování – základní pojmy

- Nulová hypotéza H_O — H_O: sledovaný efekt je nulový
- Alternativní hypotéza H_A — H_A: sledovaný efekt je různý mezi skupinami
- Testová statistika

$$\text{Testová statistika} = \frac{\text{Pozorovaná hodnota} - \text{Očekávaná hodnota}}{\text{Variabilita dat}} * \sqrt{\text{Velikost vzorku}}$$

- Statistická významnost (p) – odvozena z testové statistiky a znamená pravděpodobnost, že pozorovaný rozdíl je výsledkem pouhé náhody

p-hodnota („p-value“, „p-level“)

- Neboli **dosažená hladina významnosti testu**.
- Značka: *p*
- Je to pravděpodobnost, s jakou bychom mohli obdržet pozorovaná data nebo data stejně, či ještě více odporující nulové hypotéze, za předpokladu, že je nulová hypotéza pravdivá.
- Čím menší je *p*, tím neudržitelnější čili méně důvěryhodná je nulová hypotéza.

- Hodnocení, kdy je výsledek testu statisticky významný:
  - Máme zvolenu hladinu významnosti testu (např. α=0,05).
  - Dvě možné situace:
    1. $p < \alpha$ – **zamítáme H_0** – statisticky významný výsledek testu
    2. $p \geq \alpha$ – **nezamítáme H_0**

Důležité poznámky k testování hypotéz

- **Nezamítnutí nulové hypotézy neznamená automaticky její přijetí!** Může se jednat o situaci, kdy pro zamítnutí nulové hypotézy nemáme dostatečné množství informace.
- **Dosažená hladina významnosti testu** (ať už 0,05, 0,01 nebo 0,10) **nesmí být slepě brána jako hranice pro existenci/neexistenci testovaného efektu.** Neexistuje jasná hranice pro významnost či nevýznamnost – často je velmi malý rozdíl mezi p-hodnotou 0,04 a p-hodnotou 0,06.
- **Malá p-hodnota nemusí znamenat velký efekt.** Hodnota testové statistiky a odpovídající p-hodnota může být ovlivněna velkou velikostí vzorku a malou variabilitou pozorovaných dat.
- **Výsledky testování musí být nahlíženy kriticky** – jedná se o závěr založený „pouze“ na jednom výběrovém souboru.

Klinická a statistická významnost

- Samotná statistická významnost nemá žádný reálný význam, je pouze měřítkem náhodnosti hodnoceného jevu
- Pro vyhodnocení reálné významnosti je nezbytné znát i reálně významné hodnoty

		Praktická významnost	
		ANO	**NE**
Statistická významnost	**ANO**	OK, praktická i statistická významnost je ve shodě, jednoznačný závěr	Významný výsledek je statistický artefakt velkého vzorku, prakticky nevyužitelné
	NE	Výsledek může být pouhá náhoda, neprůkazný výsledek	OK, praktická i statistická významnost je ve shodě, jednoznačný závěr

Vliv velikosti vzorku na výsledky testování

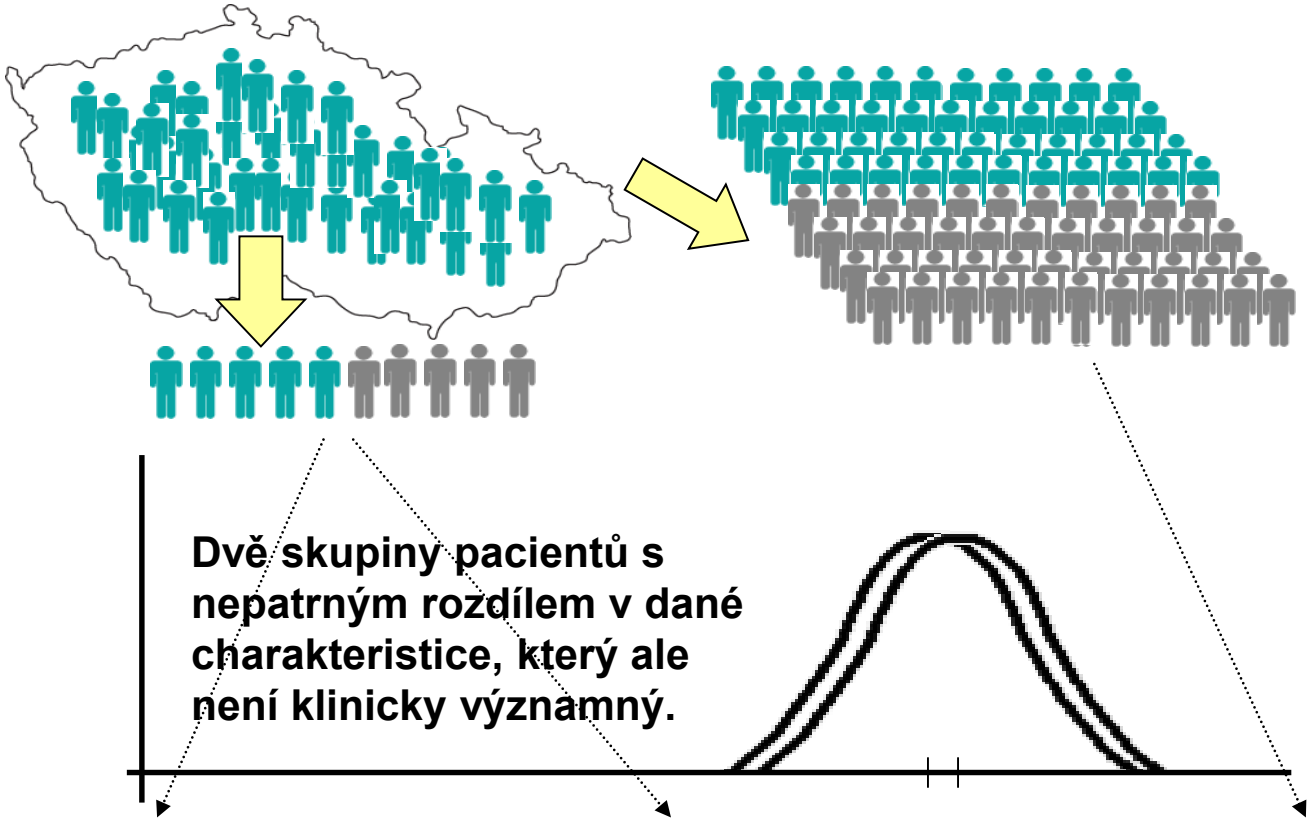

$n_1 = 10, n_2 = 10$	$n_1 = 100, n_2 = 100$	$n_1 = 1000, n_2 = 1000$
$p = 0{,}797$	$p = 0{,}140$	$p < 0{,}001$

Statistická významnost způsobená velkým N

Základní rozhodování o výběru statistických testů

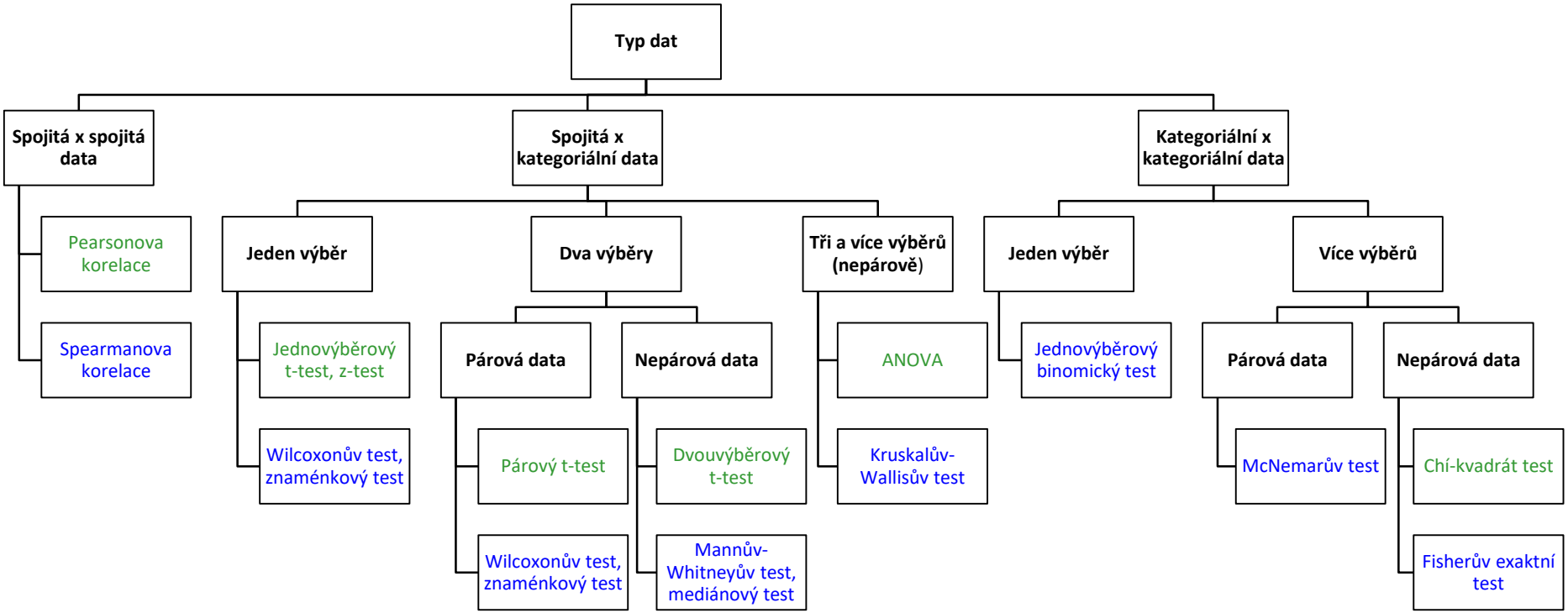

Poznámka:
zeleně označeny parametrické testy, u nichž je nutno ověřovat předpoklady
modře označeny neparametrické testy

Výběr statistického testu se provádí na základě

- **Typu dat** –ordinální, nominální data, nebo spojité hodnoty?
- **Rozdělení** dat – u **parametrických** testů.
  - **Normalita** předpokladem mnoha testů

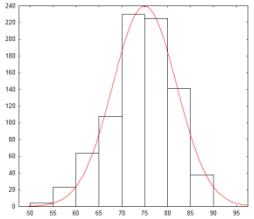

- **Homogenity rozptylu** srovnávaných skupin – tzn. předpokladu, že rozptyl ve skupinách je přibližně stejný.
  - mnoho testů vyžaduje homogenitu rozptylu

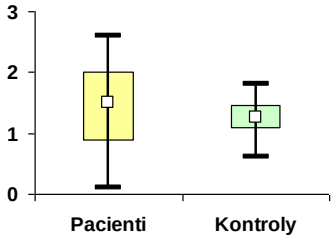

- **Typu hypotézy (srovnání):**
  - 1 skupina vs referenční hodnota (jednovýběrový test)
  - 1 skupina před a po (párový test)
  - 2 skupiny mezi sebou (dvouvýběrový test)
  - Více skupin mezi sebou
- **Typu alternativní hypotézy:** oboustranná vs jednostranná

Předpoklady statistického testu

- Výše uvedené podmínky pro výběr statistického testu jsou zároveň **předpoklady použití statistického testu**

- Další předpoklad: **vyrovnané počty subjektů** ve srovnávaných skupinách –aby byly odhady ve srovnávaných skupinách podobně přesné a spolehlivé

- Splnění **všech předpokladů** je důležité pro **použití statistického testu**

V případě, že tyto předpoklady nejsou splněny, nemůžeme důvěřovat výsledkům testu !!!

Ověření normality dat

- **Graficky:**
  - histogram
  - krabicový graf (box-plot)
  - Q-Q graf

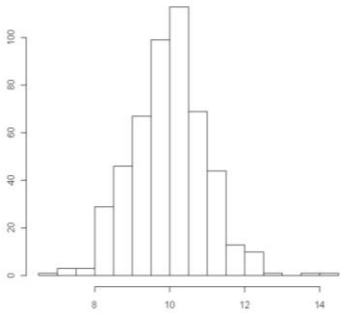

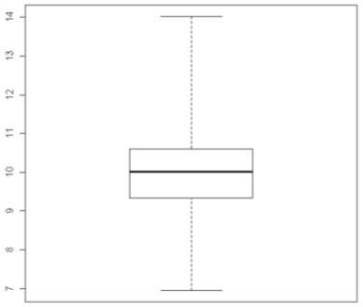

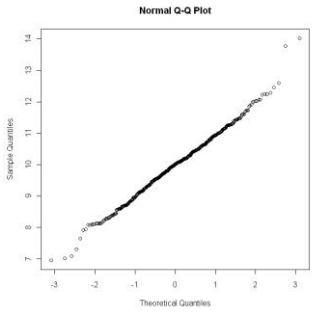

- **Testy normality:**
  - Shapirův-Wilkův test
  - Kolmogorovův-Smirnovův test

- Testy nejsou vždy nejlepším nástrojem! Vždy je důležité se podívat i očima!

- Pokud o sledované veličině prokazatelně víme, že v cílové populaci nabývá normální rozdělení (např. výška lidské postavy), ale v daném souboru normální rozdělení nepotvrdíme, **pak s naším náhodným výběrem není něco v pořádku** – např. není reprezentativní.

Ověření shody (homogenity) rozptylů

- **Grafické ověření** – krabicový graf, histogram.
- **F-test** (testování shody rozptylů dvou vzorků)
- **Leveneův test** – často používaný (testování shody rozptylů dvou a více vzorků)
- **Bartlettův test**

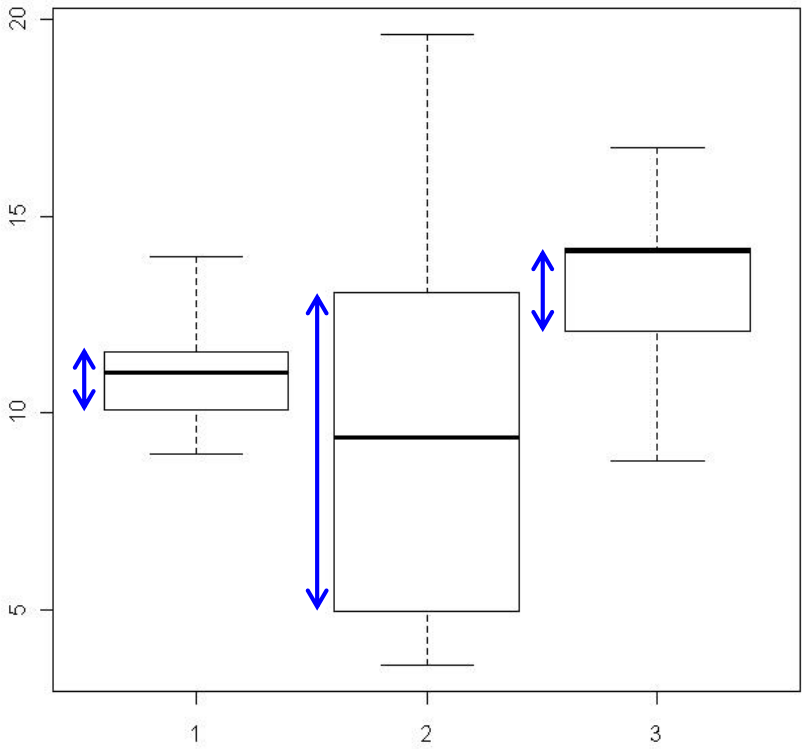

Parametrické a neparametrické testy

- **Parametrické testy:**
  - Mají předpoklady o rozdělení vstupních dat (např. předpoklad normálního rozdělení), protože se zabývají testováním tvrzení o neznámých parametrech rozdělení (např. střední hodnoty)
  - Mají větší sílu než neparametrické testy

- **Neparametrické testy:**
  - Nemají předpoklady o rozdělení vstupních dat
  - Možné je použít při **asymetrickém** rozdělení nebo **odlehlých** hodnotách
  - Nevyužívají původní hodnoty, ale nejčastěji pouze jejich pořadí – tím dochází **k redukci informační hodnoty** původních dat, a proto mají **menší sílu**
  - Menší sílu testu je možné vykompenzovat větší velikostí vzorku
  - Používání neparametrických testů je „bezpečnější“

Jednovýběrové a dvouvýběrové testy

- **Jednovýběrové testy:**
  - **Srovnávají jeden vzorek s referenční hodnotou** (popřípadě se statistickým parametrem cílové populace)
  - Průměrný objem hipokampu u 406 pacientů s MCI v našem souboru vs 6575 mm^3 zjištěným při populačním epidemiologickém průzkumu.

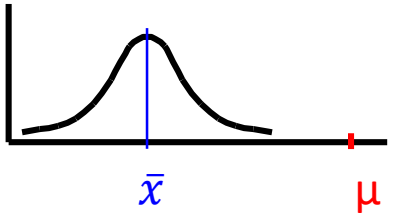

- **Dvouvýběrové testy:**
  - **Srovnáváme dvě skupiny dat**
  - Příklady: srovnání objem hipokampu u mužů a u žen, srovnání kognitivního výkonu podle dvou kategorií věku.

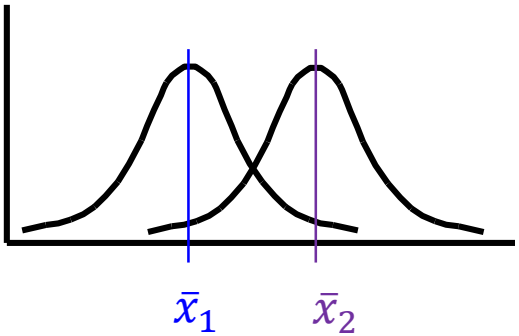

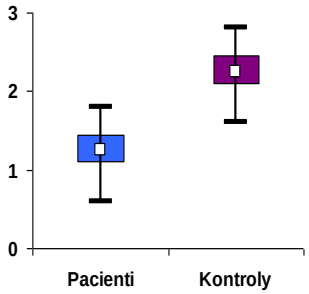

Párové a nepárové testy

- **Nepárové testy:**
  - **Srovnáváme dvě skupiny dat**, které jsou na sobě **nezávislé** – mezi objekty neexistuje vazba.
  - Příklady: srovnání objem hipokampu u mužů a u žen, srovnání kognitivního výkonu podle dvou kategorií věku.

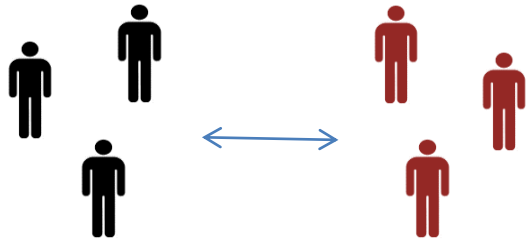

- **Párové testy:**
  - **Srovnáváme dvě skupiny dat**, které jsou na sobě **závislé** – mezi objekty existuje vazba.
  - Příklady: hodnota krevního tlaku **před** začátkem léčby a **po** ukončení léčby

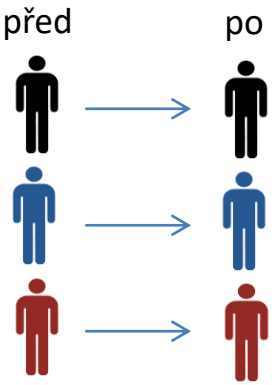

Jednostranné a oboustranné testy

- **Jednostranné („One-Tailed“) testy:**
  - Jednostranná alternativní hyp.: $H_1 : \theta < \theta_0$ $H_1 : \theta > \theta_0$
  - Např. testujeme, zda je objem mozkové struktury menší u žen než u mužů či zda je průměrná spotřeba tišících léků větší u pacientů než populační průměr apod.

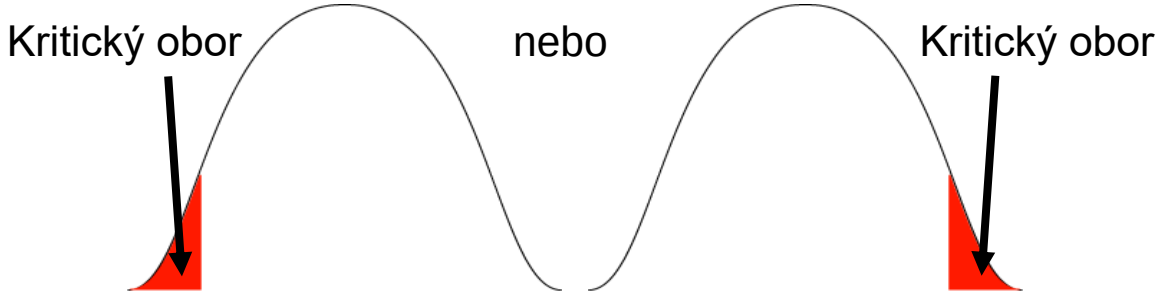

- **Oboustranné („Two-Tailed“) testy:**
  - Oboustranná alternativní hyp.: $H_1 : \theta \neq \theta_0$
  - Např. testujeme, zda se objem mozkové struktury liší u žen a mužů apod.

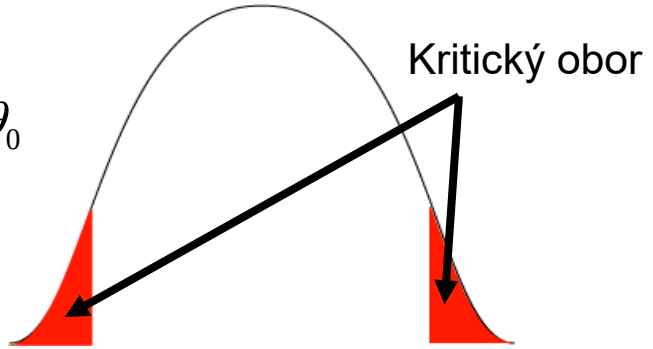

Parametrické a neparametrické testy pro kvantitativní data – přehled

Typ srovnání	Parametrický test	Neparametrický test
1 skupina dat s referenční hodnotou – jednovýběrové testy:	Jednovýběrový t-test, jednovýběrový z-test	Wilcoxonův test
2 skupiny dat párově – párové testy:	Párový t-test	Wilcoxonův test, znaménkový test
2 skupiny dat nepárově – dvouvýběrové testy:	Dvouvýběrový t-test	Mannův-Whitneyův test, mediánový test
Více skupin nepárově:	ANOVA	Kruskalův- Wallisův test

Schéma při testování pomocí jednovýběrových testů

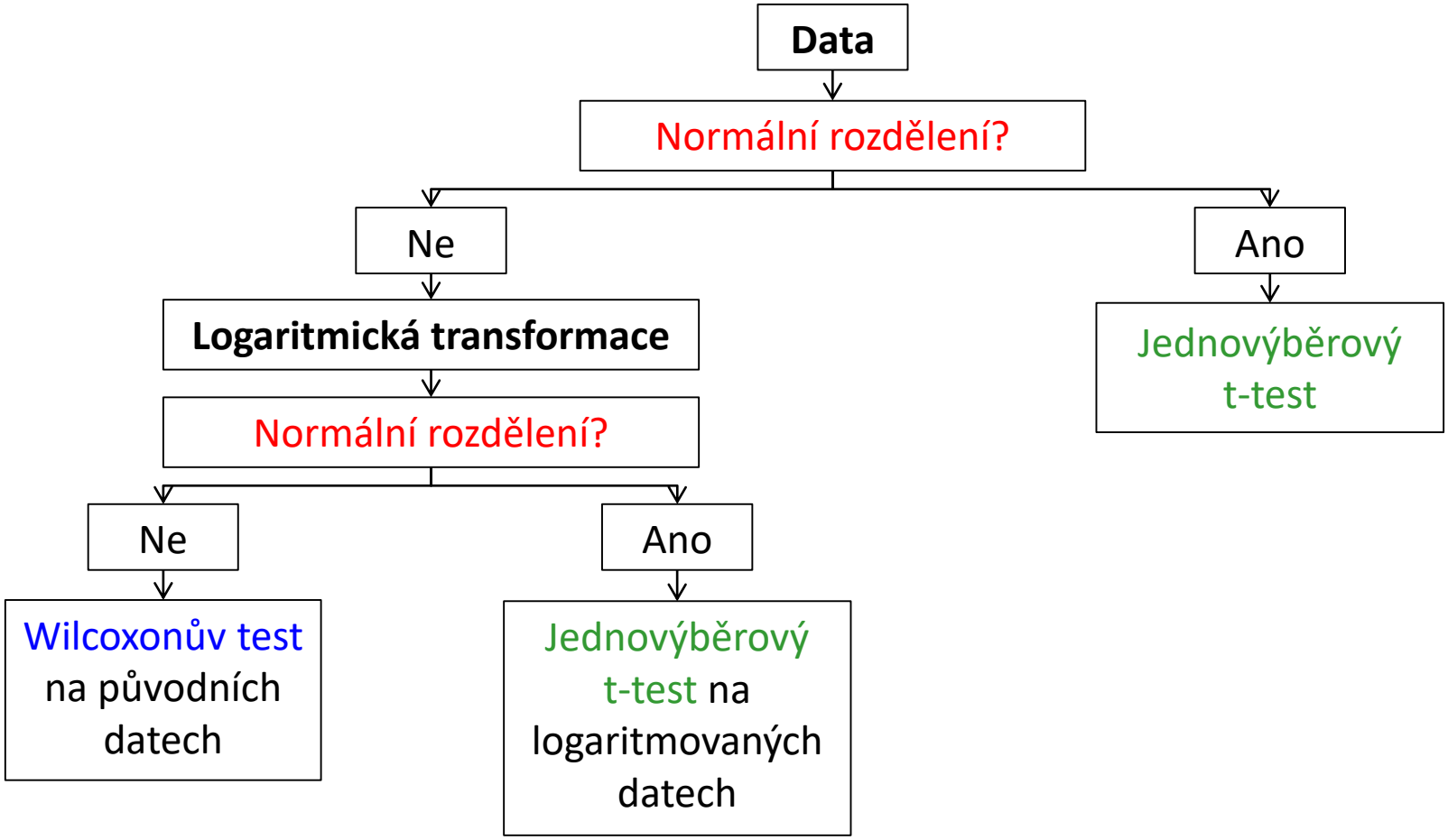

Schéma při testování pomocí párových testů

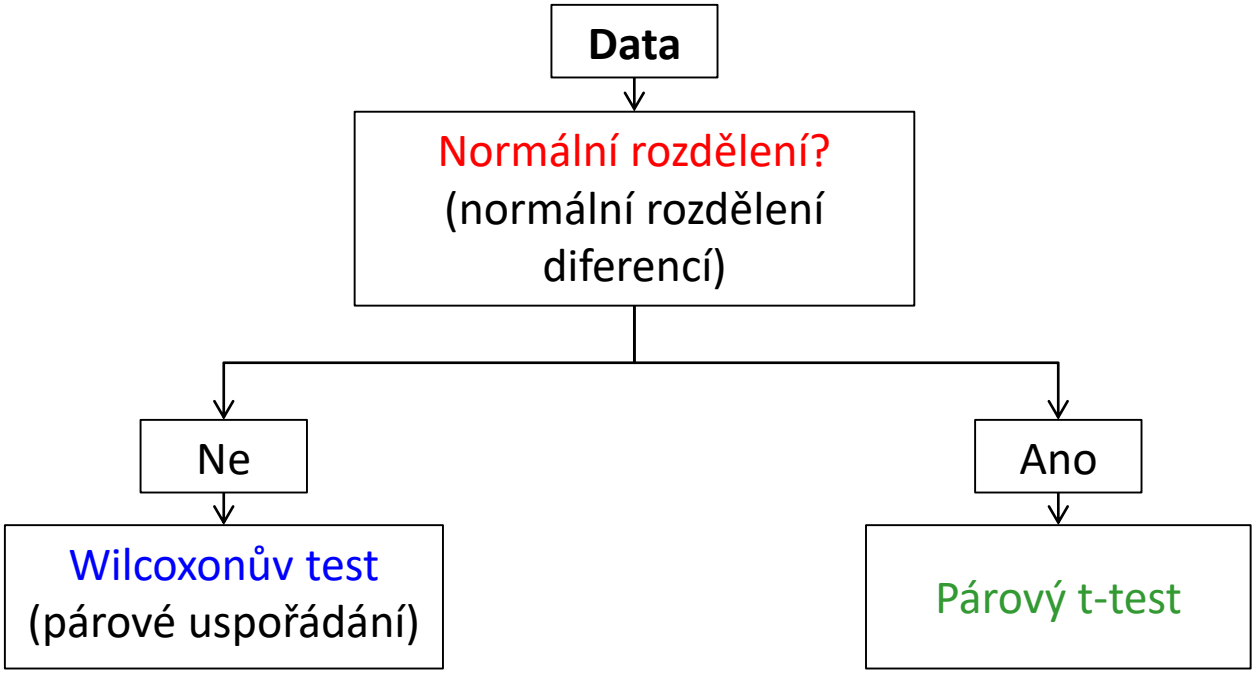

Schéma při testování dvou a více skupin

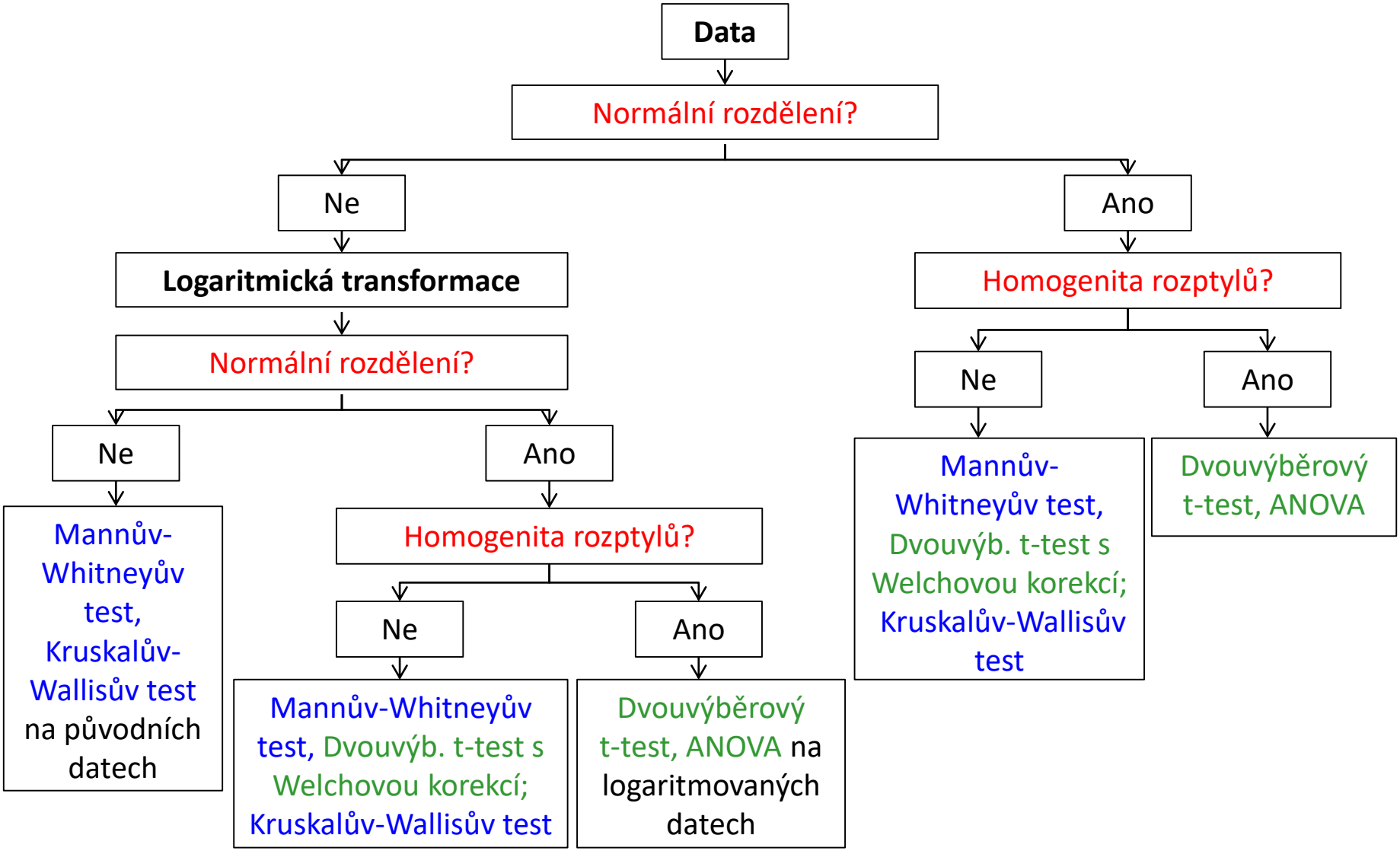

Kontingenční tabulka

- Frekvenční sumarizace dvou binárních, nominálních nebo ordinálních proměnných.
- Obecně: **R x C kontingenční tabulka** (R – počet kategorií jedné proměnné, C – počet kategorií druhé proměnné).
- Speciální případ: 2 × 2 tabulka = čtyřpolní tabulka.

- Př.: Sumarizace vyšetřených osob podle typu onemocnění a věkových kategorií.

Typ onemocnění	Věk				Celkem
	<60 let	60-70 let	70-80 let	≥80 let	
CN	1	7	176	46	230
MCI	13	85	201	107	406
AD	9	34	90	64	197
Celkem	23	126	467	217	833

Kontingenční tabulky – absolutní četnosti, řádková, sloupcová a celková procenta

Kontingenční tabulka absolutních četností

Skupina	Věk				Celkem
	<60 let	60-70 let	70-80 let	≥80 let	
CN	1	7	176	46	230
MCI	13	85	201	107	406
AD	9	34	90	64	197
Celkem	23	126	467	217	833

Kontingenční tabulka řádkových procent

Skupina	Věk				Celkem
	<60 let	60-70 let	70-80 let	≥80 let	
CN	0,4	3,0	76,5	20,0	100,0
MCI	3,2	20,9	49,5	26,4	100,0
AD	4,6	17,3	45,7	32,5	100,0
Celkem	2,8	15,1	56,1	26,1	100,0

Kontingenční tabulka sloupcových procent

Skupina	Věk				Celkem
	<60 let	60-70 let	70-80 let	≥80 let	
CN	4,3	5,6	37,7	21,2	27,6
MCI	56,5	67,5	43,0	49,3	48,7
AD	39,1	27,0	19,3	29,5	23,6
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kontingenční tabulka celkových procent

Skupina	Věk				Celkem
	<60 let	60-70 let	70-80 let	≥80 let	
CN	0,1	0,8	21,1	5,5	27,6
MCI	1,6	10,2	24,1	12,8	48,7
AD	1,1	4,1	10,8	7,7	23,6
Celkem	2,8	15,1	56,1	26,1	100,0

Kontingenční tabulky – hypotézy

- Kontingenční tabulky umožňují testování různých hypotéz:
- **Nezávislost a shoda struktury** (Pearsonův chí-kvadrát test, Fisherův exaktní test)
  - Jeden výběr, dvě charakteristiky nebo více výběrů, jedna charakteristika – obdoba nepárového uspořádání
  - Př.: pacienti s AD – pohlaví × vzdělání (VŠ, SŠ, ZŠ); pacienti s AD v několika nemocnicích × věková struktura
- **Symetrie** (McNemarův test)
  - Jeden výběr, opakovaně jedna charakteristika – obdoba párového uspořádání
  - Př.: MMSE v normě a pod normou na začátku studie a dva roky po zahájení studie

Korelace

- **Korelační koeficient** – kvantifikuje míru vztahu mezi dvěma spojitými proměnnými (X a Y).

- Standardní metodou je výpočet **Pearsonova korelačního koeficientu (r)**:
  - Charakterizuje **linearitu** vztahu mezi X a Y – jinak řečeno variabilitu kolem lineárního trendu.
  - Nabývá hodnot od -1 do 1.
  - Hodnota r je kladná (kladná korelace), když vyšší hodnoty X souvisí s vyššími hodnotami Y, a naopak je záporná (záporná korelace), když nižší hodnoty X souvisí s vyššími hodnotami Y.
  - Proměnné jsou nekorelované, pokud *r* = 0.
  - Hodnoty 1 nebo -1 získáme, když body x-y grafu leží na přímce.

- Lze statistickým testem **otestovat, zda jsou dvě spojité proměnné nezávislé** – hypotézy mají tvar: $H_0: r = 0$ (tzn. korelační koeficient je roven nule) a $H_1: r \neq 0$.
- Neparametrická obdoba: **Spearmanův korelační koeficient** – není náchylný k odlehlým hodnotám (pracuje s pořadími pozorovaných hodnot).

Pearsonův korelační koeficient (*r*)

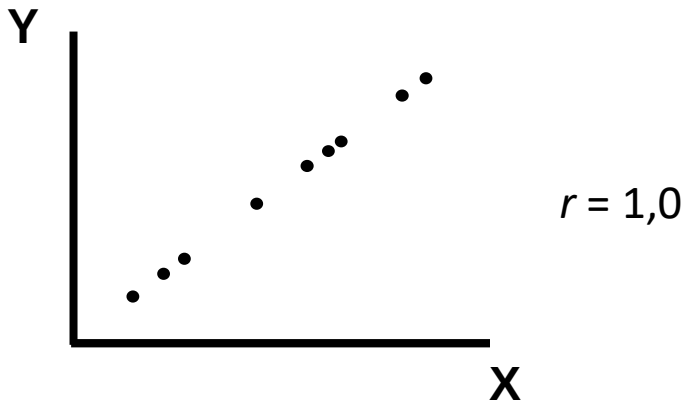

r = 1,0

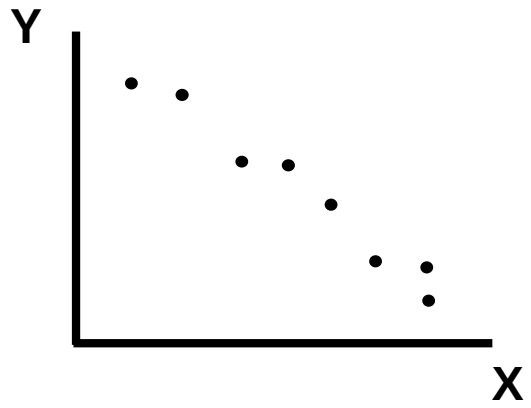

r = -0,9

r = 0,4

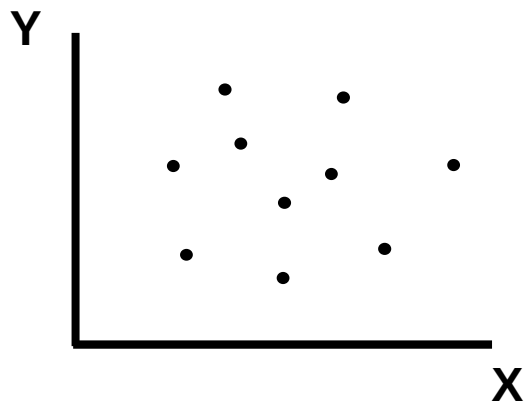

r = 0,05

Pearsonův korelační koef. – problematické situace I.

- Pearsonův korelační koeficient není vhodné počítat v situaci, kdy:
  - se v datech vyskytuje více skupin
  - proměnné mají nelineární vztah
  - se v datech vyskytují odlehlé hodnoty

Více skupin

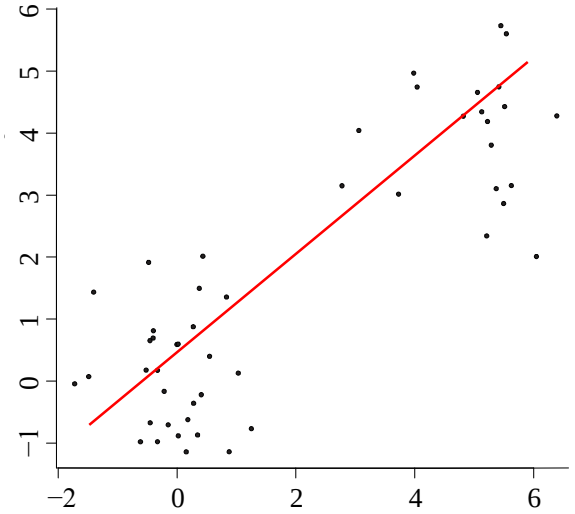

$r = 0{,}84$
($p < 0{,}001$)

Nelineární vztah

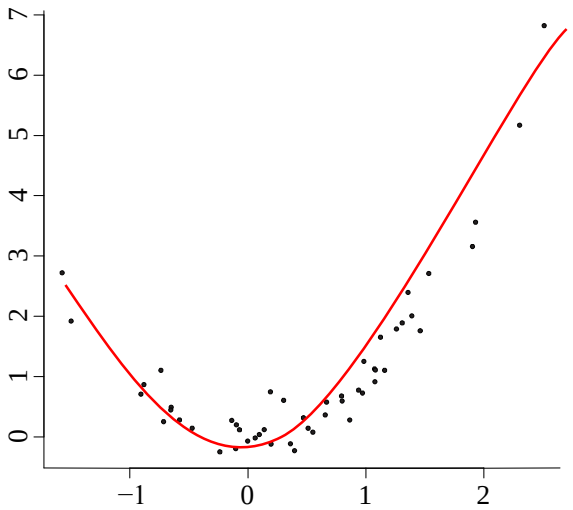

$r = 0{,}58$
($p < 0{,}001$)

Odlehlá hodnota

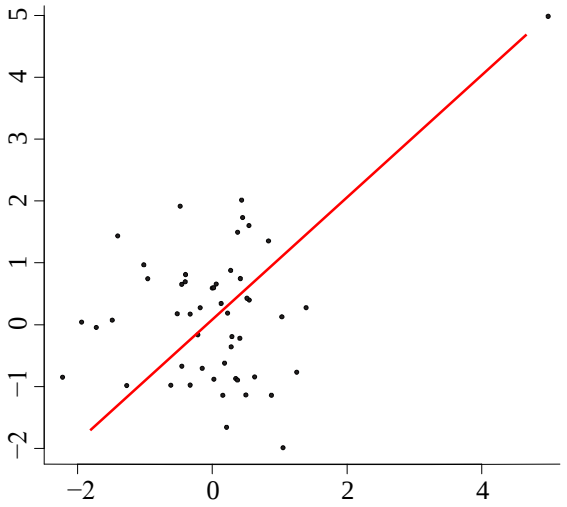

$r = 0{,}36$
($p = 0{,}009$)

Pearsonův korelační koef. – problematické situace II.

- Problém velikosti vzorku:

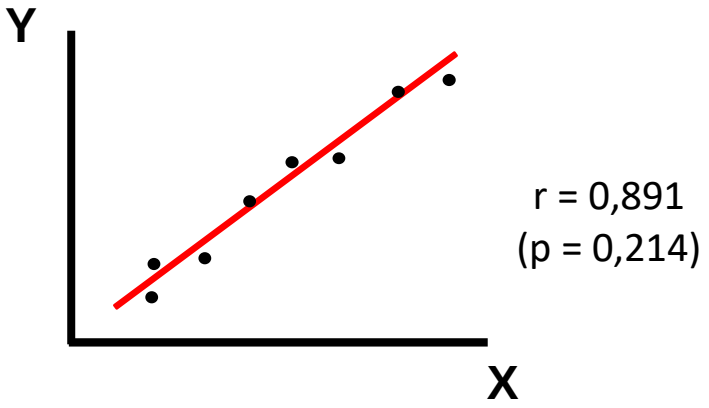

r = 0,891
(p = 0,214)

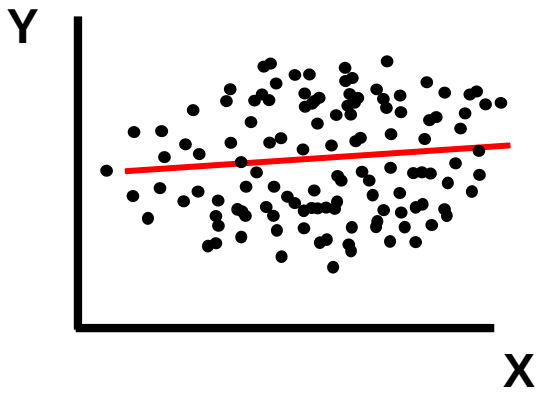

r = 0,012
(p = 0,008)

- Test na ověření, zda je Pearsonův korelační koeficient různý od nuly, je parametrický test – předpoklad normality srovnávaných spojitých proměnných!

Pearsonův korelační koef. – problematické situace III.

- Při srovnání dvou spojitých proměnných je nutné vykreslovat bodový graf, protože histogramy pro jednotlivé proměnné zvlášť nám nemusejí odhalit odlehlé hodnoty!

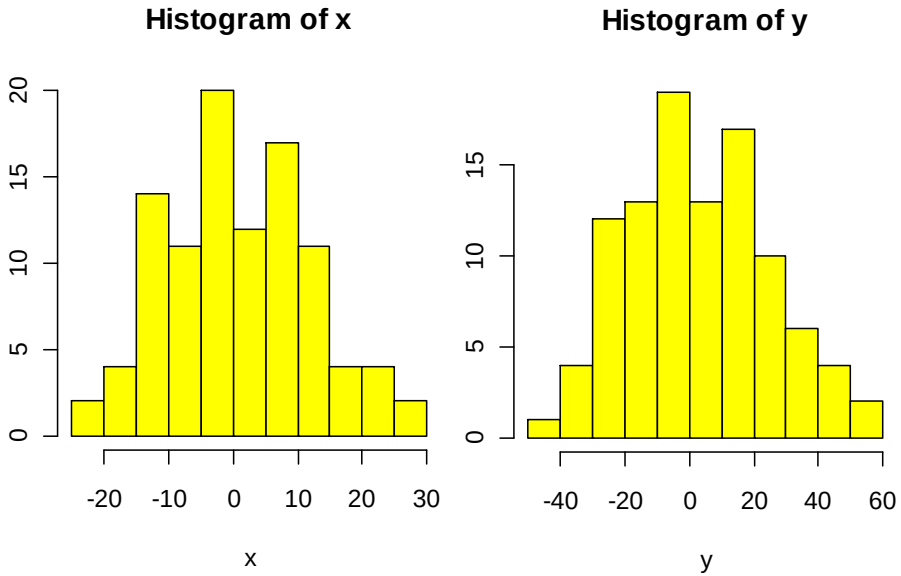

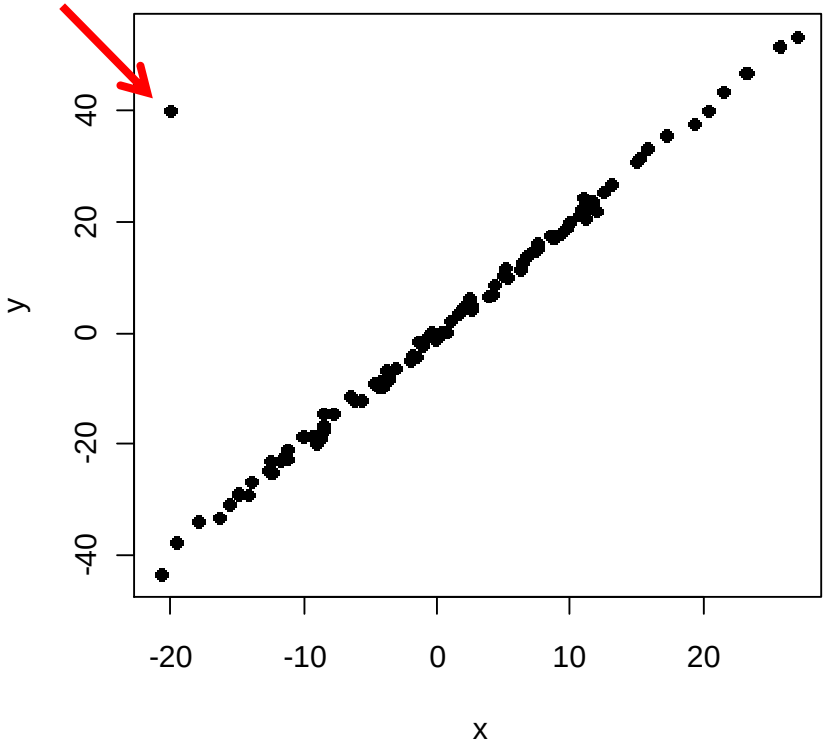

Lineární regrese

Obecný zápis: $\boldsymbol{y} = \boldsymbol{X} * \boldsymbol{\beta} + \boldsymbol{\varepsilon}$

Zápis, pokud máme pouze jednu nezávisle proměnnou: $\boldsymbol{y} = \beta_0 + \beta_1 * \boldsymbol{x} + \boldsymbol{\varepsilon}$

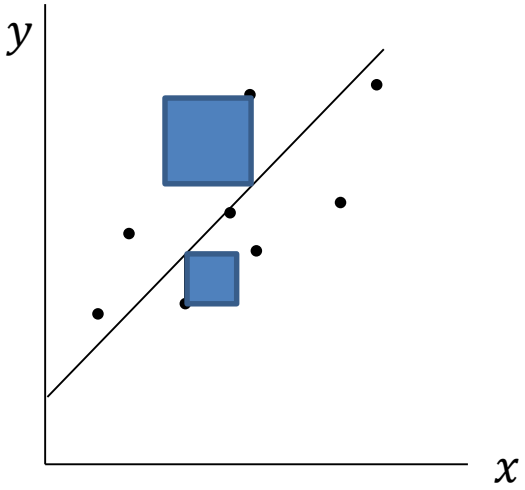

Odhad koeficientů β metodou nejmenších čtverců:

$$\hat{\boldsymbol{\beta}} = (\boldsymbol{X}'\boldsymbol{X})^{-1}\boldsymbol{X}'\boldsymbol{y}$$

y – závisle proměnná (vysvětlovaná proměnná)

x – nezávisle proměnná (vysvětlující proměnná, regresor)

ε – náhodná složka modelu přímky (rezidua přímky)

β_0 – intercept
β_1 – regresní koeficient – „sklon regresní přímky“

Shrnutí zásad při testování

1. **Znát základní typy testů** a vědět, pro jaká data se používají.
2. **Ověřit předpoklady testu** – smysl má pouze aplikace „správného“ testu na „správná“ data.
3. Posoudit, zda je výsledek **významný i z klinického hlediska**.
4. Být si vědom toho, že **statistický test není nic víc než matematický vzorec** aplikovaný na data, tedy existuje nenulová pravděpodobnost, že výsledek bude chybný (viz chyba I. a II. druhu). Ovlivnit výsledky testu můžeme například změnou velikosti vzorku.